

บทที่ 2

แนวคิดและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า แบ่งออกเป็นหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ความหมายของโรงเรียนกันดาร์
2. ความหมายของเด็กด้อยโอกาส
3. ประเภทของเด็กด้อยโอกาส
4. เด็กไทยชาวเลชนกลุ่มน้อยด้อยโอกาสในภูมิภาคภาคใต้
5. ความสำคัญและแนวคิดในการให้บริการด้านการศึกษาแก่เด็กและเยาวชน
6. แนวคิดในการให้บริการด้วยการศึกษาแก่เด็กและเยาวชน
7. แนวคิดในการจัดการศึกษาให้แก่เด็ก
8. การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน
9. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
10. การจัดการศึกษาของโรงเรียนและชุมชนบนเกาะในต่างประเทศ
11. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของโรงเรียนกันดาร์

โรงเรียนกันดาร์ หมายถึง โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่กำหนดให้เป็นโรงเรียนกันดาร์ตามประกาศกระทรวงการคลัง โดยพิจารณาจากหลักเกณฑ์ดังนี้

1. การคมนาคมไม่สะดวก
2. ไม่มีรถยนต์หรือเรือยนต์โดยสารไปมาได้ตลอดปีในฤดูฝนหรือมรสุม การคมนาคมถูกตัดขาด ไม่น้อยกว่า 30 วัน โดยเฉลี่ยทำให้รถยนต์หรือเรือยนต์ไม่สามารถโดยสารไปมาได้ตลอดปี
3. มีโรคภัยไข้เจ็บชุกชุม หมายถึง มีไข้มาเลเรียชุกชุม โดยมีผู้ป่วยเป็นโรคมมาเลเรียสูงกว่า 16 ราย ต่อประชากร 1,000 คน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2546)

ความหมายของเด็กด้อยโอกาส

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2546) ได้ศึกษาและรวบรวมความหมายของเด็กด้อยโอกาส ในทัศนะของหน่วยงานและแหล่งต่าง ๆ ดังนี้

เด็กด้อยโอกาส (Disadvantaged Children or Underprivileged) หรือที่เรียกกันว่า เด็กที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก (Children in Especially Difficult Circumstances) เป็นคำที่มีความหมายใช้กันทั่วไปในทางวิชาการ ที่หมายถึงเด็กที่ประสบปัญหาต่างๆ หรือตกอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโต มีสภาพจิตใจและพัฒนาการที่ด้อยกว่าเด็กทั่วไป เด็กกลุ่มนี้จำเป็นต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่และให้การช่วยเหลือเป็นพิเศษ เพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีพัฒนาการที่ถูกต้องเหมาะสมกับวัย จนสามารถบรรลุถึงศักยภาพสูงสุดได้

องค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) ให้ความหมายเด็กด้อยโอกาสว่า หมายถึงรวมถึงเด็กที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ยากลำบาก และต้องการมาตรการปกป้องคุ้มครองเป็นพิเศษ สภาพการณ์ยากลำบากอาจสืบเนื่องจากปัจจัยต่างๆหลายประการ เช่น สภาพทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่นที่เด็กอาศัยอยู่ สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว ปัญหาพัฒนาการทางกายของเด็ก ความยากลำบากที่เกิดจากการกระทำของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเด็กที่เป็น การละเมิดสิทธิเด็ก ความเชื่อ ทัศนคติ และแนวปฏิบัติของสังคมที่เป็นทางเลือกปฏิบัติต่อเด็ก กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

การประชุมสมัชชาสหประชาชาติวาระพิเศษเรื่องเด็ก (UN General Assembly's Special Session on Children) ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2545 ได้ประกาศเจตนารมณ์ของประเทษภาคีสมาชิก ในการร่วมกันสร้างโลกที่เหมาะสมสำหรับเด็กใน 10 ปีข้างหน้า ปรากฏในเอกสาร A World Fit for Children ว่า ทุกสังคมต้องให้การศึกษแก่เด็กทุกคน (Educate Every Child) อันหมายรวมถึงเด็กด้อยโอกาสข้างต้นด้วย ซึ่งประกอบด้วย เด็กที่อาศัยอยู่ตามพื้นที่ทุรกันดาร ชายแดน เด็กไร้สัญชาติ และไม่มีหลักฐานเกิด เด็กในครอบครัวยากจน โดยเฉพาะที่มีรายได้ต่ำกว่าขีดความยากจน เด็กชนกลุ่มน้อย เด็กที่กระทำผิดกฎหมาย รวมถึงเด็กในสถานพินิจ เด็กหญิงซึ่งมีครรภ์ก่อนวัยอันควร เด็กที่ได้รับการดูแลในสถานสงเคราะห์หรือสถานบำบัดฟื้นฟู เนื่องจากตกเป็นเหยื่อของการถูกเอารัดเอาเปรียบทางเพศ การทำร้าย ทารุณกรรมและละเมิดสิทธิในรูปแบบอื่นๆ เด็กที่ปราศจากการเลี้ยงดูของครอบครัวและใช้ชีวิตตามลำพัง เช่น อาศัย และ/หรือ ทำงานบนถนน เด็กต่างชาติซึ่งเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศ โดยการถูกล่อลวง หรือบังคับมาทำงาน โดยถูกเอารัดเอาเปรียบและละเมิดสิทธิ เด็กที่เป็นเหยื่อหรือได้รับผลกระทบจากสงครามหรือความไม่สงบภายในประเทศ เด็กพิการได้รับผลกระทบจากโรค เช่น HIV / AIDS เด็กใช้แรงงาน เด็กรับใช้ในบ้าน รวมถึงเด็กในค่ายอพยพ

กรมการศึกษานอกโรงเรียน ให้คำจำกัดความ “เด็กด้อยโอกาส” หมายถึง เด็กที่อยู่ในสภาวะที่ไม่เหมาะสม ขาดลำบาก ไม่ได้ได้รับการศึกษาตามสมควรแก่วัย ขาดโอกาสที่จะได้รับบริการขั้นพื้นฐานจากรัฐ อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมต่อการพัฒนาทั้งร่างกายและจิตใจ ตกอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการกระทำผิด หรือถูกใช้เป็นเครื่องมือในทางมิชอบ ถูกละเลยเอาใจใส่จากสังคมและครอบครัว

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ (2533 อ้างถึงใน <http://www.childthai.org.cic/c204.htm>) ให้ความหมาย “เด็กในภาวะลำบาก” ว่า หมายถึง กลุ่มเด็กที่ประสบปัญหาและต้องการความช่วยเหลือจากสังคมเป็นพิเศษอย่างมาก เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

มติคณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นชอบนโยบายจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส และให้คำจำกัดความของเด็กด้อยโอกาส หมายถึงเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี (เว้นแต่กรณีที่ต้องดูแลเป็นพิเศษ ให้ขยายอายุเป็น 24 ปี) ที่ประสบปัญหาหรือตกอยู่ในภาวะลำบากหรืออยู่ในสถานการณ์ที่ด้อยกว่าเด็กทั่วไป จำเป็นต้องให้ความช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษ เพื่อให้มีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีพัฒนาการที่ถูกต้องและเหมาะสมกับวัย (<http://www.thaigov.go.th/news/cab/47/cab26oct04.doc>)

จึงอาจสรุปได้ว่า เด็กด้อยโอกาส หมายถึง เด็กที่ประสบปัญหาตกอยู่ในภาวะลำบาก มีสภาพแวดล้อมที่ด้อยกว่าเด็กทั่วไป ไม่เหมาะสมต่อภาวะการณ์เจริญเติบโต จำเป็นต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่และให้ความช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษ เพื่อให้มีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข มีพัฒนาการที่ถูกต้อง เหมาะสมกับวัยจนสามารถบรรลุถึงศักยภาพสูงสุดได้

ประเภทของเด็กด้อยโอกาส

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงจำแนกประเภทของกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา ซึ่งจะรวมทุกกลุ่มวัยรวมทั้งกลุ่มวัยเด็กด้วย เป็นจำนวน 15 ประเภทดังต่อไปนี้

1. ผู้ที่อยู่ในถิ่นทุรกันดาร ที่บริการทางการศึกษาเข้าไปไม่ถึงยากหรือไม่มีเลย
2. ผู้ไม่มีเงินเรียนหรือขาดทุนทรัพย์
3. ผู้ที่สติปัญญาไม่ดี
4. คนเจ็บป่วย
5. คนที่มีร่างกายบกพร่อง พิการ หรือมีปัญหาทางจิต
6. เด็กกำพร้า ขาดผู้อุปการะ

7. เด็กที่มีบิดา มารดา ผู้ปกครอง ต้องย้ายถิ่นทำงานอยู่เสมอ
8. เด็กเร่ร่อน
9. แรงงานเด็ก ทหารเด็กและโสเภณีเด็ก
10. ผู้ที่ขาดโอกาสศึกษาในวัยเรียน
11. ผู้ต้องขังหรือผู้ต้องโทษ
12. ผู้ลี้ภัย ผู้หลบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมายและบุคคลไร้สัญชาติ
13. ผู้ที่ไม่เข้าใจภาษาที่เป็นสื่อการสอน
14. ผู้ที่อยู่ในแวดวงสังคมหรือครอบครัวที่ไม่ส่งเสริมการศึกษา
15. คนที่พลาดเกินไปหรือสติปัญญาเลิศล้ำ ครูไม่ทราบวิธีสอนหรือไม่มีโอกาสได้ครู

ที่เหมาะสม

(มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2544)

กมลินทร์ พิณิจวุฒล (2541 อ้างถึงใน <http://www.onec.go.th/publication/4015002/disadv1.doc>.) ได้ศึกษาและจัดกลุ่มเด็กด้อยโอกาสหรือเด็กที่อยู่ในสถานะลำบาก ออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

1. เด็กถูกละเมิดสิทธิ ประกอบด้วย เด็กที่ถูกทารุณกรรม เด็กที่ถูกใช้แรงงานก่อนวัยอันสมควร หรือแรงงานเด็ก และเด็กในธุรกิจบริการทางเพศ
2. เด็กถูกปล่อยปละละเลย หรือเด็กถูกทอดทิ้ง ประกอบด้วย เด็กที่อยู่ในครอบครัวยากจนมาก เด็กถูกทอดทิ้งและเด็กกำพร้า เด็กเร่ร่อน เด็กถูกกรรมกรก่อสร้าง เด็กในชุมชนแออัด เด็กชาวไทยต่างวัฒนธรรมและเด็กชาวเขา เด็กไร้สัญชาติและเด็กต่างชาติ
3. เด็กประพฤติน่าไม่สมควรแก่วัฒนธรรม เด็กที่อยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็ก เด็กติดยาเสพติดและสารระเหย เด็กมั่วสุมในสถานบริการและสถานเริงรมย์ เด็กตั้งครรถันอกสมรส
4. เด็กพิการ ประกอบด้วยเด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกาย หรือสติปัญญา โดยทางการมองเห็น การได้ยิน การเคลื่อนไหว จิตใจหรือพฤติกรรม สติปัญญา หรือ การเรียนรู้
5. เด็กที่ได้รับเชื้อหรือได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ ประกอบด้วย เด็กที่มีเชื้อหรืออาจจะมีเชื้อเอช ไอ วี หรือเอดส์ เด็กกำพร้าและเด็กที่ถูกทอดทิ้ง เนื่องจากพ่อแม่ตายเพราะเชื้อเอช ไอ วี หรือเอดส์ และเด็กที่ไม่มีเชื้อ เอช ไอ วี หรือ เอดส์ แต่อยู่กับครอบครัวที่มีเชื้อ เอช ไอ วี หรือ เอดส์

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2546 อ้างถึงใน <http://school.obec.go.th/thasongkhon/songkhon2/boy01.htm>) ได้แบ่งเด็กด้อยโอกาสในประเทศไทย และยึดเป็นกรอบในการส่งเสริม สนับสนุนการจัดการศึกษาสำหรับเด็กเหล่านี้ ออกเป็น 10 ประเภท ดังนี้

1. เด็กถูกบังคับให้ขายแรงงานหรือแรงงานเด็ก หมายถึงเด็กที่ต้องทำงานหารายได้ด้วยการขายแรงงานก่อนถึงวัยอันสมควร ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายจ้าง ไม่มีโอกาสได้รับการพัฒนาให้เป็นไปตามหลักพัฒนาการอันเหมาะสมกับวัย

2. เด็กเร่ร่อน (Street Children) หมายถึงเด็กที่ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งแน่นอน ไร้ที่พึ่งอาศัยอย่างมีความสุข มีวิถีชีวิตที่ขาดปัจจัยพื้นฐานในการดำรงอยู่ อาศัยนอนตามใต้สะพาน สวนสาธารณะ ข้างถนน วัด ที่พักผู้โดยสารรถประจำทาง ชายหาด ริมหาดทราย หรือบนโต๊ะขายของที่ว่างเปล่าในตลาด เสี่ยงต่อการประสบอันตรายและเป็นปัญหาสังคม

3. เด็กที่อยู่ในธุรกิจบริการทางเพศ แต่เดิมมักเรียกกันว่า โสเภณีเด็ก หมายถึง บุคคลทั้งเพศชายและหญิง ที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี สมครใจหรือถูกบังคับล่อลวง ให้ยึดอาชีพขายบริการทางเพศ หรือถูกชักจูงให้ตกอยู่ในสถานที่เสี่ยงต่อการประกอบอาชีพขายบริการทางเพศ

4. เด็กที่ถูกทอดทิ้ง หมายถึง เด็กที่ผู้ให้กำเนิดคลอดทิ้งไว้ในโรงพยาบาล หรือตามสถานที่ต่างๆ รวมไปถึงเด็กที่พ่อแม่ปล่อยให้พลัดพลาย โดยพ่อแม่ไม่ให้การดูแลเอาใจใส่เลี้ยงดูให้เหมาะสม เนื่องจากมีปัญหาการหย่าร้าง ครอบครัวแตกแยก ขาดความรัก ความผูกพันและความเข้าใจซึ่งกันและกัน ตลอดจนจนถึงเด็กที่ขาดผู้อุปการะเลี้ยงดู อันเนื่องมาจากสาเหตุอื่นๆ

5. เด็กที่ถูกทำร้ายทารุณ หมายถึง เด็กที่ถูกล่วงละเมิดสิทธิทั้งทางร่างกาย ทางเพศ หรือทางจิตใจ ไม่ได้รับความอบอุ่นในวัยเด็ก ถูกทำร้ายทารุณ ถูกบีบบังคับ กดดันจากพ่อแม่ ผู้ปกครอง ซึ่งมีสภาพจิตใจและอารมณ์ไม่ปกติ รวมถึงการถูกล่วงละเมิดทางเพศในลักษณะต่างๆ จากบุคคลข้างเคียง

6. เด็กในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน หมายถึง เด็กที่ได้กระทำความผิด กฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิด ซึ่งศาลเยาวชนและครอบครัวตัดสินให้เข้ารับการฝึกอาชีพและอบรมที่สถานฝึกและอบรมในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กระทรวงยุติธรรม ตลอดจนจนถึงเด็กที่ดั่งครรภ์นอกสมรส ซึ่งมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ เช่น การทำแท้ง การฆ่าตัวตาย การทอดทิ้งทารก

7. เด็กชนกลุ่มน้อย หมายถึง เด็กที่อยู่ในกลุ่มบุคคลที่มีวัฒนธรรมแตกต่างไปจากประชาชนส่วนใหญ่ มีปัญหาเกี่ยวกับการถือสัญชาติไทย จนเป็นสาเหตุให้ไม่ได้รับการศึกษาหรือบริการอื่นๆ ส่วนใหญ่อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ตามชายแดนของประเทศไทย

8. เด็กติดสารระเหยและยาเสพติด หมายถึง เด็กที่ติดสารระเหยหรือยาเสพติด หรือเด็กกลุ่มเสี่ยงต่อการถูกชักจูงให้ประพฤติตนไม่เหมาะสม เกี่ยวข้องผูกพันกับกลุ่มมิจฉอาชีพ ผู้มีอิทธิพลหรือบุคคลที่แสวงหาผลประโยชน์จากการประกอบอาชีพผิดกฎหมาย หรือเด็กด้อยโอกาสกลุ่มอื่น เป็นเด็กด้อยโอกาสที่มีแนวโน้มสูงต่อการสร้างปัญหาในสังคม

9. เด็กที่ติดเชื้อเอชไอวีหรือมีพ่อแม่เป็นโรคเอดส์ หมายถึง เด็กที่ติดเชื้อเอชไอวีหรือมีพ่อแม่ที่เจ็บป่วยและเสียชีวิตด้วยโรคเอดส์ มีโอกาสที่จะกลายเป็นเด็กกำพร้าหรือเป็นเด็กด้อยโอกาสประเภทอื่น เป็นเด็กที่มักจะถูกรังเกียจจนไม่สามารถเข้ารับการศึกษารับบริการอื่นๆ จากสังคมเหมือนเด็กปกติทั่วไปได้

10. เด็กยากจน หมายถึง เด็กซึ่งเป็นบุตรหลานคนยากจนที่มีรายได้น้อยไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ (ครอบครัวมีรายได้น้อยไม่เกิน 20,000 บาท ต่อปี) ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน มีชีวิตอยู่อย่างยากลำบาก รวมถึงเด็กในแหล่งชุมชนแออัดหรือบุตรของกรรมกรก่อสร้าง เด็กที่เคลื่อนย้ายตามผู้ปกครองไปประกอบอาชีพต่างถิ่น และเด็กจากครอบครัวที่อยู่ในถิ่นทุรกันดาร ห่างไกล ขาดโอกาสที่จะได้รับการศึกษาและบริการอื่นๆ

เด็กไทยชาวเล ชนกลุ่มน้อยด้อยโอกาสในภูมิภาค ภาคใต้

เด็กไทยชาวเล จัดเป็นกลุ่มเด็กที่เป็นชนกลุ่มน้อยของประเทศ เป็นส่วนหนึ่งของประชากรชาวเล ในกลุ่มชาวเลที่อยู่ทางภาคใต้ของประเทศ อันเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ที่มีวัฒนธรรมแตกต่างไปจากประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มเด็กด้อยโอกาส ที่กระจายตามถิ่นที่อยู่ของพ่อแม่ผู้ปกครอง ที่อาศัย หรือย้ายถิ่นไปตามเกาะแก่ง และแถบชายฝั่งทะเลทางตะวันตกของประเทศ ไทย ซึ่งเป็นกลุ่มเด็กด้อยโอกาส ที่มีลักษณะความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมและอยู่ในท้องถิ่นทุรกันดารห่างไกลในระดับมากหรือน้อย ตามความห่างไกลของเกาะแก่งที่เป็นถิ่นอาศัยและความยากลำบากในการคมนาคมติดต่อกับชายฝั่ง ชาวเลในประเทศไทยมีหลายกลุ่ม ถือเป็นกลุ่มคนผู้ด้อยโอกาสของประเทศ ที่ควรแก่การศึกษาและให้ความช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษตามนโยบายของรัฐ

ชาวเล เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งทางตอนใต้ของประเทศไทย อาศัยตามเกาะชายฝั่งในมหาสมุทรอินเดีย แถบภูเก็ตและทะเลอันดามัน ชาวเลอพยพเคลื่อนย้ายเร่ร่อน ทำมาหากินอยู่ในแถบจังหวัดระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ และสตูล แต่เนื่องจากชาวเลมีอยู่เพียงจำนวนน้อยกระจายอยู่หลายแห่ง ไม่มีปัญหาทางด้านการเมืองการปกครอง จึงไม่ค่อยเป็นที่รู้จักและได้รับความสนใจเอาใจใส่ หรือได้รับความช่วยเหลือจากโลกภายนอกเท่าที่ควร ชาวเลจะอาศัยอยู่อย่างโดดเดี่ยวตามลำพัง มีความสัมพันธ์และติดต่อกับคนพื้นเมืองเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ชาวเลก็มีแบบแผนประเพณี วิถีชีวิต และภาษาเป็นของตนเอง ซึ่งล้วนแล้วแต่นำศึกษาด้วยกันทั้งสิ้น (ประทีป เครือหงส์, 2541 อ้างถึงใน www.cusri.chula.ac.th/andaman)

ในประเทศไทย นอกจากคำว่า “ชาวเล” ซึ่งเป็นคำเรียกชื่อของชนกลุ่มน้อยในปักษ์ใต้แล้ว ก็ยังมีคำอื่น ๆ ที่ใช้เรียกชนกลุ่มนี้อีกเช่น “ชาวน้ำ” “ชาวไทยใหม่” คำว่า “ชาวน้ำ” เป็นคำที่ชนกลุ่มนี้ถือว่าไม่สุภาพและดูถูกเหยียดหยามพวกเขา โดยเขาให้เหตุผลว่า คนเราเกิดมาจาก

น้ำอสุจิ ซึ่งถือเป็นน้ำที่ไม่สะอาดบริสุทธิ์ ดังนั้นคำว่า “ชวาน้ำ” จึงถือว่าเป็นคำต่ำ เป็นคำที่ชาวเลรังเกียจมาก จึงไม่ควรใช้คำว่า “ชวาน้ำ” เรียกชนกลุ่มนี้ (ฉันทส ทองช่วย, 2528 อ้างถึงใน www.cusri.chula.ac.th/andaman)

“ชาวไทยใหม่” เป็นคำที่ชาวเลพอใจให้ใช้แทน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะทำให้เขามีความรู้สึกว่าได้รับการยกย่องให้มีความเสมอภาคเท่าเทียมกับคนไทยส่วนใหญ่ (ประชุม ชุ่มเพ็งพันธ์, 2521) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของคำว่า “ไทยใหม่” ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เคยเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียน แจกวัตถุปัจจัยที่จำเป็นต่าง ๆ แก่ชาวเล และโปรดให้เรียกว่า “ไทยใหม่” ซึ่งบรรดาชาวเลปลื้มปิติพอใจมาก ต้องการให้ชาวบกทั่วไปเรียกพวกเขาตามนามพระราชทาน

ในประเทศไทยมีชาวเล 3 กลุ่มย่อย คือ มอแกลน มอแกน และอูรักลาโว้ย จากการศึกษาของโครงการนำร่องอันดามัน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (<http://www.cusri.chula.ac.th/andaman>) และจากผลการศึกษามีการเผยแพร่ทางเครือข่ายอินเทอร์เน็ต รวมทั้งเอกสารต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

ชาวเลกลุ่มมอแกลน มีประชากรประมาณ 2,500 คน กระจายอยู่ในจังหวัดพังงาภูเก็ต มีภาษาคล้ายคลึงกับภาษามอแกน จึงสามารถสื่อสารกันได้ มอแกลนตั้งถิ่นฐานถาวรมานานกว่า 100 ปี ทำให้ผสมผสานภาษาและวัฒนธรรมไทยค่อนข้างมาก นับเป็นกลุ่มชาวเลที่ได้รับความสนใจน้อยกว่าชาวเลกลุ่มอื่นๆ อาจเนื่องมาจากหมู่บ้านชาวมอแกลน มักจะตั้งอยู่ในบริเวณที่ไม่ได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือแหล่งที่ผู้คนภายนอกมีความสนใจ ในขณะที่ชาวเลกลุ่มมอแกนและอูรักลาโว้ย มีเรื่องราวปรากฏในสื่อ และได้รับความสนใจจากวงการศึกษาค่อนข้างมาก สาเหตุอีกประการหนึ่งคือ กระบวนการผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งทำให้วิถีชีวิตและภาษาของมอแกลนไม่แตกต่างจากวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นมากนัก เด็กมอแกลนได้รับการศึกษาในโรงเรียนของรัฐ อ่าน เขียน พูด ภาษาไทย ใช้ภาษาไทยปักษ์ใต้ในครอบครัว ทำให้ละเลยภาษามอแกนของบรรพบุรุษ

วิถีชีวิตของชาวเลกลุ่มมอแกลน ได้หันเหชีวิตจากที่เคยเดินทางไกลไปตามเกาะและชายฝั่ง มาอยู่ติดที่ หมู่บ้านมอแกลนหลายแห่งตั้งอยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดิน ไม่ได้อยู่ชายทะเลแบบหมู่บ้านมอแกนและหมู่บ้านอูรักลาโว้ย มอแกลนหลายกลุ่มถือว่ากลุ่มของตนเป็น “ชาวบก” ไม่ได้เดินทางเร่ร่อนไปในทะเล เช่น “ชาวเกาะ” เหมือนกลุ่มมอแกน แม้ว่าอาจจะเคยมีชีวิตที่หาอาหารและล่าสัตว์ทะเลเช่นเดียวกับมอแกนในอดีต แต่มอแกลนก็ไม่เคยใช้เรือง่ามหรือเรือ “กำบัง” ที่มีหัวและท้ายเว้าเป็นเอกลักษณ์เช่นกลุ่มมอแกน

ปัจจุบันมอแกน ในหลายหมู่บ้าน เลิกทำมาหากินใกล้ชิดกับทะเล บางครัวเรือนหันมาทำสวน ไร่จ้าง แต่ก็ยังมีมอแกนหลายกลุ่มที่ยังตั้งหมู่บ้านอยู่ใกล้ชิดทะเลและป่าชายเลน และยังคงประกอบอาชีพประมง ใช้เครื่องมือประมง เช่น แห อวน หรือดำน้ำหาหอยและปลิงทะเล

มอแกนส่วนใหญ่กลายเป็นไทยใหม่ นับถือศาสนาพุทธ และผู้ชายมอแกนหลายคนบวชเป็นพระในช่วงเข้าพรรษา แต่ก็ยังนับถือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ งานฉลองใหญ่ประจำปีของมอแกนคือ งานฉลองพ่อตาสามพัน ที่มักจัดขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ เดือนมีนาคมของทุกปี

ชาวเลกลุ่มมอแกน เป็นชนเผ่าที่เดินทางทางทะเลในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คาดกันว่ามอแกนคงจะสืบเชื้อสายมาจากพวกโปรโตมาเลย์ (Proto Malay) ซึ่งเป็นคนพวกแรก ๆ ที่อพยพลงมายู่แถบคาบสมุทรมลายู ต่อมาคนกลุ่มนี้หันมาใช้ชีวิตทางทะเล เดินทางร่อนเร่ทำมาหากินตามหมู่เกาะและชายฝั่ง ครอบคลุมอาณาบริเวณตั้งแต่หมู่เกาะมะริดในเมียนมาร์ ลงไปทางใต้และตะวันออกจนถึงหมู่เกาะในทะเลชุกู ประเทศฟิลิปปินส์ ชายฝั่งและเกาะในมาเลเซียและอินโดนีเซีย แต่ปัจจุบันการเดินทางจำกัดลงมาก และคนกลุ่มนี้ก็แยกย้ายกระจัดกระจาย มีพัฒนาการของสังคม วัฒนธรรม และภาษาก็ต่างกันออกไป จนแยกเป็นกลุ่มย่อย ๆ หลายกลุ่ม แต่ยังเป็นชาวเลกลุ่มที่ยังดำรงวิถีชีวิตดั้งเดิมอยู่ค่อนข้างมาก แม้ว่าจะเริ่มตั้งหลักแหล่งมากขึ้น แต่ก็ยังมีการเดินทางไปมาระหว่างเกาะอยู่เป็นประจำ

นักมนุษยวิทยา Jacques Ivanoff สันนิษฐานว่า ชื่อ "มอแกน" เป็นคำที่ข้อมาจากคำว่า "ละมอ" (ภาษามอแกนแปลว่า จม) และ "แกน" ซึ่งเป็นชื่อของน้องสาวของราชินีในตำนานเก่าแก่ของมอแกน ซึ่งต่อมาได้ไปแย่งคนรักของพี่สาว จึงถูกสาปแช่งให้ตนเองและพรรคพวกต้องมีชีวิตเร่ร่อนในทะเล

คาดกันว่ามอแกนทั้งหมดประมาณ 2,000 คน อาศัยอยู่ตามเกาะใหญ่น้อย ในหมู่เกาะมะริด ทั้งในเขตไทยและพม่าในประเทศไทย มีมอแกนประมาณ 150-200 คน อาศัยอยู่ในอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา และอีกประมาณ 200 คน อาศัยอยู่ที่เกาะเหลา ในจังหวัดระนอง ประชากรมอแกนในหมู่เกาะสุรินทร์ ตั้งถิ่นฐานมาไม่น้อยกว่า 4 ชั่วอายุคน และมีจำนวนไม่แน่นอน คงที่ เพราะมีการอพยพโยกย้าย ส่วนในประเทศไทยพม่า มีประชากรมอแกนอีกนับพันบริเวณหมู่เกาะมะริด ทางพม่าเรียกมอแกนว่า ซลิ่ง เซลิ่ง หรือ ซาเลา (Selon) สันนิษฐานว่า คำนี้คงมาจากคำว่า ถลาง หรือฉลาง ซึ่งเป็นชื่อโบราณของภูเก็ต (Junk Selon) ซึ่งเป็นบริเวณที่มีชาวเลมาชุมนุมกันอยู่มากในสมัยก่อน

มอแกนมีภาษาของตนเอง เป็นภาษาที่ใกล้เคียงกันมากกับชาวเลกลุ่มมอแกน มอแกนนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และวิญญาณต่าง ๆ ในธรรมชาติ รวมทั้งวิญญาณบรรพบุรุษใน

สมัยก่อน อาหารหลักของมอแกนคือ หัวมัน หัวกลอย พืชผัก ยอดไม้ ผลไม้ป่า ปลา ปู หอย ชนิดต่าง ๆ ข้าวถือว่าเป็นอาหารพิเศษที่หาได้ยาก ต่อมาเมื่อถูกตั้งเข้ามาสู่ระบบค้าขายแลกเปลี่ยน ข้าวจึงกลายเป็นอาหารหลักและยังเป็นเครื่องประกันความอึดท้องเพราะเก็บรักษาได้นาน ไม่เหมือนอาหารสดอื่น ๆ มอแกนขายเปลือกหอยและสัตว์ทะเลเพื่อซื้อข้าวสารมาตุนเอาไว้เป็น กระสอบ ๆ โดยเฉพาะในช่วงมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ที่การติดต่อลำบาก

มอแกนมีหมอพื้นบ้านรักษาอาการป่วยไข้ โดยการเข้าทรง เพื่อเจรจากับวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ ขอให้ปิดป่าความเจ็บป่วยออกไป ใช้สมุนไพรในการรักษา มอแกนมีหมอตำแย รักษา ประเพณีการอยู่ไฟหลังคลอด แต่ปัจจุบันมอแกนได้หันมาใช้ยาและรักษาแบบสมัยใหม่มากขึ้น

มอแกนมีชีวิตผูกพันอยู่กับทะเลมาเป็นเวลาหลายร้อยปีจึงมีความเชี่ยวชาญการเดินทางเรือ การว่ายน้ำ ดำน้ำและทำมาหากินกับทะเลในขณะเดียวกันก็มีความรู้เกี่ยวกับป่าและพืชพรรณไม้ที่หลากหลาย เพราะมอแกนเข้าป่าเพื่อตัดไม้และใบไม้ เพื่อมาทำสบ้าน หลังคาบ้าน หลังคาเรือ ฝาบ้าน ไม้พื้น และใช้พืชสมุนไพรในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ

ในสมัยก่อน มอแกนเดินทางไปมาตามชายฝั่งทะเลและเกาะต่าง ๆ ในหมู่เกาะมะริด โดยใช้ "เรือกำบัง" ที่เป็นทั้งพาหนะและบ้าน ในฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ มอแกนสร้างเพิงพักหรือกระท่อมตามอ่าวต่าง ๆ เพื่อหลบคลื่นลม แม้ในปัจจุบันมอแกนจะตั้งหลักแหล่งมากขึ้น แต่กระท่อมของมอแกนยังเป็นที่อยู่อาศัยที่มีลักษณะชั่วคราว มอแกนหลายครอบครัวยังคงดำรงชีวิตเร่ร่อนอยู่ เมื่อเข้าฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ มอแกนจะย้ายจากกระท่อมลงไปอยู่อาศัยใน "กำบัง" และเดินทางไปตามเกาะต่าง ๆ นอกจากนั้น มอแกนมักจะย้ายที่พักเมื่อเกิดโรคระบาด เช่น อหิวาตกโรค หรือไข้ฉิบสา ซึ่งก็คล้ายคลึงกับชาวบ้านไทยหลาย ๆ แห่งในสมัยก่อนที่จะหาที่พักและอาหารไว้ให้ผู้ป่วย และย้ายบ้านเรือนออกไปอยู่ไกล ๆ จนกว่าโรคระบาดจะหมดลง จึงกลับมาอยู่ที่เดิม มอแกนยังมีความเชื่อว่าหากมีผู้เจ็บไข้ไม่สบายกันหลายคน แสดงว่าสถานที่นั้นไม่เหมาะที่จะเป็นที่พักพิงอีกต่อไป เนื่องจากมีวิญญาณหรือเคราะห์ร้ายคอยรังควาญ ดังนั้นต้องอพยพโยกย้ายไปอยู่ที่อื่นใหม่

มอแกนที่อยู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา เป็นคนกลุ่มเดียวที่มีกาศัยและทำมาหากินอยู่ในบริเวณหมู่เกาะสุรินทร์ ซึ่งต่อมาทางการได้ประกาศให้พื้นที่หมู่เกาะสุรินทร์เป็นอุทยานแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2524 ทำให้มีกฎระเบียบในการรักษาสิ่งแวดล้อมที่เข้มงวดมากขึ้น และกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลที่สำคัญและมีผลกระทบต่องานวิถีชีวิตของชาวมอแกนในประเทศไทย

ชาวเลกลุ่มอุรักลาไวย์ มีประชากรประมาณ 4,000 คน เป็นชาวเลกลุ่มใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามหมู่บ้าน บริเวณชายฝั่งหรือบนเกาะในจังหวัดภูเก็ต กระบี่ และสตูล การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544) ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชาวเลกลุ่มอุรักลาไวย์บน

เกาะหลีเป๊ะ ว่าเป็นกลุ่มชาวเลที่อพยพมาจากมลายู มาลงหลักปักฐานบนเกาะอาดังและเกาะหลีเป๊ะ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5

ที่มาของชาวอุรักลาไวย์ (สุพิน วงษ์บุศราคัม อ้างถึงใน <http://globetrotter.berkeley.edu/macarthur/marine/papers/wongbusarakum-1.html>) กล่าวไว้ในเอกสารร่างที่ยังมิได้มีการรับรองให้กล่าวอ้างถึงในเชิงวิชาการได้ เป็นบทความเกี่ยวกับงานวิจัย เรื่อง Changing Ways of Life of the Urak Lawoi ที่เผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต ว่า เองเจลฮาดท์ (Engelhardt, 1989 อ้างถึงใน E:\mydoc\Ko Lipe\Changing Ways of Life of the Urak Lawoi -Findings 1.mht) กล่าวถึงกลุ่มอุรักลาไวย์ว่า เป็นกลุ่มที่ร่อนเร่ไปในการดำรงชีพหาปลา แต่ก็มีที่พักเป็นหลักแหล่งแน่นอนอยู่บนพื้นที่บนบก ชนกลุ่มนี้มีความผูกพันกับท้องทะเล บ้านพักปลูกสร้างไว้ที่ชายหาดซึ่งอยู่ใกล้กับเรือของตนเองและมองเห็นท้องทะเล ในช่วงหน้าร้อน ก็มีหลายคนที่นอนกันบนชายหาด พวกเขาผู้ชายมีความอดทน และมีความชำนาญในการทำงานในทะเล และมักจะชอบออกทะเล ในอดีตพวกอุรักลาไวย์ใช้เรือพายในการเดินทาง แต่ปัจจุบันใช้เรือที่ติดเครื่องยนต์แบบเรือหางยาว เรือเป็นสิ่งสำคัญยิ่งของพวกเขา มีวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงชีวิตที่เกี่ยวกับท้องทะเล ดังที่มีเทศกาลการลอยเรือ ประจำปี

เคยมีการค้นคว้าของโฮแกน (Hogan, 1972 อ้างถึงใน <http://globetrotter.berkeley.edu/macarthur/marine/papers/wongbusarakum-3.html>) ประมาณการไว้ว่ามีราว 500 คน ในช่วงปี ค.ศ. 1970 – 1979 จึงไม่มีการขาดแคลนด้านทรัพยากรทางทะเล ทำให้ไม่เห็นความจำเป็นว่าต้องมีการอนุรักษ์หรือสงวนการใช้ทรัพยากรทางทะเล ทั้งการหาอาหารทำได้ไม่ยาก พวกนี้จะขาดแคลนอาหาร ในฤดูมรสุมที่มีช่วงเวลายาวนาน ทำให้ออกทะเลหรือไปหาอาหารจากแผ่นดินใหญ่เป็นไปได้ยาก แต่ในการไปศึกษา สัมภาษณ์ชาวอุรักลาไวย์บนเกาะหลีเป๊ะ ในช่วงปี พ.ศ. 2547 ของคณะทำงานวิจัย พบว่าในช่วงมรสุม ชาวเลเห็นว่าเป็นช่วงอุดมสมบูรณ์กว่าช่วงอื่น เพราะจะมีปลาชุกชุม การเดินทางฝ่าคลื่นลมไม่ใช่ว่าเรื่องยาก เพราะมีความชำนาญทางทะเล และเป็นช่วงว่างจากการหารายได้จากการต้อนรับนักท่องเที่ยว ทำให้มีเวลาในการออกทะเล นอกจากนี้ ชาวอุรักลาไวย์ยังมีการแบ่งปันอาหารให้กัน

ก่อนการให้มีการยึดครองที่ดินในปี 1940 (พ.ศ. 2483) ชุมชนชาวอุรักลาไวย์มีการถือครองที่ดินร่วมกัน มีเกาะหลีเป๊ะเพียงเกาะเดียวในหมู่เกาะอุทยานแห่งชาติ ที่มีเอกชนเข้าถือครองที่ดินได้ เพราะมีการออกเอกสารสิทธิให้ก่อนมีการเริ่มอุทยานแห่งชาติ ปัจจุบันมีชาวอุรักลาไวย์กว่า 85 เปอร์เซ็นต์ ไม่มีเอกสารสิทธิที่ดิน

ความสำคัญและแนวคิดในการให้บริการด้านการศึกษาแก่เด็กและเยาวชน

ความสำคัญในการให้บริการด้านการศึกษาแก่เด็กและเยาวชน การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงของสังคมมนุษย์จากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน เป็นพันธะกรรมของมนุษย์ในแต่ละรุ่น ที่ร่วมพัฒนาสืบทอดมาตลอดเวลาอันยาวนานของการดำรงเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ กลุ่มเด็กในสังคมต่างๆจะเป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นความหวังของสังคมนั้นๆในอนาคต เพราะจะต้องเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เป็นกำลังสำคัญในการร่วมรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและสังคมประเทศชาติ การศึกษาจึงมีความสำคัญอันดับต้นๆที่จะต้องพัฒนาเด็ก ให้พร้อมที่จะเจริญเติบโตขึ้นและดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุข เป็นพลังสำคัญในการรับผิดชอบและพัฒนาสังคมประเทศของตนและสังคมโลก

ภาวะสังคมโลกในยุคศตวรรษที่ 21 นับเป็นช่วงเวลาในโลกจะมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจและการเมือง สภาพทางสังคม จึงมีความรุนแรงซับซ้อนและยุ่งยากมากยิ่งขึ้น จนในบางครั้งจะไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ไว้ได้ จึงมีความจำเป็นที่มนุษย์ต้องเตรียมตัวให้พร้อม พัฒนาตนเองให้มีความเข้มแข็ง มีทักษะในการดำรงชีวิต รู้เท่าทันสถานการณ์ต่างๆ ตลอดจนสามารถควบคุมเปลี่ยนแปลงกระแสการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมโดยส่วนรวม (ศรีศักดิ์ ไทอารี และคณะ, 2542) อดีตนายกรัฐมนตรีสังกัดโปรรี นายโก๊ะ จัก ตง ได้กล่าวสุนทรพจน์ด้านการศึกษา โดยสรุปตอนหนึ่งว่า

“ความมั่นคงของชาติในศตวรรษนี้ จะขึ้นอยู่กับความสามารถในการเรียนรู้ของปวงชน การศึกษาและอบรมคือปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้ประเทศชาติสามารถปรับตัวเพื่อรับมือกับอนาคตได้ ชาติและชุมชนที่เข้มแข็งจะแสดงความเหนือกว่าชาติอื่นและชุมชนอื่นๆ ก็โดยการที่ประชาชนของเขามีการเรียนรู้และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ การเรียนรู้จะไม่สิ้นสุดอยู่ที่โรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย การกิจการให้การศึกษา จึงควรต้องเป็นไปเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะที่สำคัญ ตลอดจนสร้างนิสัยรักในการเรียนรู้ รู้จักเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มุ่งสู่ความเป็นชาติแห่งการเรียนรู้ ต้องเตรียมเด็ก เยาวชนให้เขาพร้อมสำหรับอนาคตที่ไม่อาจสามารถทำนายล่วงหน้าได้เลย โลกในปัจจุบันยังแตกต่างจากโลกเมื่อ 10 ปี หรือ 20 ปีที่แล้ว แต่การเปลี่ยนแปลงในอนาคต จะยังเป็นไปในอัตราที่เร็วขึ้น จึงคาดได้ว่า โลกในระยะ 10 หรือ 20 ปีข้างหน้า จะแตกต่างไปจากโลกวันนี้อย่างสิ้นเชิง ความสามารถในการเรียนรู้ทั้งของบุคคลและประเทศ จะเป็นเครื่อง

ตัดสินอนาคตของประเทศว่าจะหยุดอยู่กับที่ สูญสิ้น หรือจะ
เจริญรุ่งเรืองและประสบความสำเร็จต่อไป”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544)

ซึ่งสอดคล้องกับนักยุทธศาสตร์ความมั่นคงซึ่งเชื่อว่าความมั่นคงภายในชาติ ประเทศ เกิดขึ้นไม่ได้
ถ้าขาดความมั่นคงในมนุษย์ (พันธุ์ทิพย์ กาญจนะ และ จิตรา สายสุนทร, 2547)

แนวคิดในการให้บริการด้านการศึกษแก่เด็กและเยาวชน

ศรีศักดิ์ ไทอารีและคณะ (2542) กล่าวถึงเด็กว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นความหวังของ
สังคมในอนาคต การจะดูภาพอนาคตของสังคมใดๆ จากข้อเท็จจริงในปัจจุบัน ต้องพิจารณาจาก
คุณภาพของเด็กในมิติต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มิติด้านการศึกษาของเด็ก ทั้งในเชิงปริมาณและ
เชิงคุณภาพ การบริการด้านการศึกษาจัดเป็นการลงทุนระยะยาว เกิดประโยชน์ทั้งต่อผู้เรียน
ครอบครัว ตลอดจนสังคมส่วนรวม เป็นภารกิจของรัฐซึ่งเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของชาติ
การจัดการของรัฐจะต้องอยู่บนพื้นฐานที่ต้องให้การศึกษาย่างเท่าเทียม แต่การดำเนินการบาง
วัตถุประสงค์ เช่น การมุ่งสร้างความเป็นเลิศเฉพาะกลุ่มหรือด้วยความจำกัดในทรัพยากรที่รัฐหา
มาได้ ทำให้เด็กบางคน บางกลุ่ม บางพื้นที่ บางลักษณะที่พิเศษแตกต่างกับเด็กทั่วไป เช่น เด็ก
ในครอบครัวที่ประสบปัญหา เช่น มีปัญหาการทำมาหากินไม่เพียงพอ หรือโดยธรรมชาติของงาน
ครอบครัวต้องโยกย้ายเปลี่ยนแปลงสถานที่ทำงาน สภาพเหล่านี้จะเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งต่อการ
จัดบริการของรัฐ เนื่องจากการดำเนินงานของหน่วยงานที่ให้บริการการศึกษาของรัฐ ย่อมอยู่
ภายใต้กฎเกณฑ์ เช่นเดียวกับหน่วยงานของรัฐทั่วไป จึงเป็นการยากที่จะคล่องตัวหรือยืดหยุ่น
เปลี่ยนแปลงได้ ทำให้จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากสถาบันทางสังคมอื่นๆ เช่น องค์กรเอกชน
องค์กรประชาสังคม องค์กรชุมชนในท้องถิ่น เพื่อจัดซื้อจำกัดในการให้บริการการศึกษาแก่เด็ก
ด้วยโอกาสเหล่านี้ โดยวิธีการต่างๆ ตามความเหมาะสม และจำเป็นต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อม
ของเด็กเหล่านี้ ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม ซึ่งมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าเด็ก และ
เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพของเด็กเหล่านี้ด้วย ดังนั้น จึงเป็นภารกิจที่ผู้มี
ส่วนเกี่ยวข้องทุกคน ไม่ว่าจะเป็นผู้วางนโยบาย ผู้ปฏิบัติตามนโยบาย ผู้ปฏิบัติงานในสาขาที่
เกี่ยวข้อง บิดา มารดา ผู้ปกครองเด็ก ตลอดจนตัวเด็กเองควรมีส่วนในการช่วยกันหาทางออกที่ดี
และเป็นจริงในทางปฏิบัติ

เมื่อสังคมตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาที่จะมีต่อสมาชิกทุกคน ทั้งเป็นการ
เฉพาะตัวและโดยส่วนรวมแล้ว สิ่งที่จะต้องพิจารณาถัดไป คือ แนวคิดในการจัดการศึกษา ซึ่ง
เป็นสิ่งที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษา เพราะแนวคิด
ในการจัดการศึกษาที่ปรากฏในเอกสารสำคัญ เช่น นโยบายการศึกษา กฎหมาย ระเบียบปฏิบัติของ

หน่วยงานที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษานั้น จะเป็นกรอบของการพิจารณาในการจัดการศึกษาของประเทศหรือระหว่างประเทศ ในฐานะประเทศที่เป็นภาคีสมาชิกต่อไป

แนวคิดในการจัดการศึกษาให้แก่เด็ก

แนวคิดในการจัดการศึกษาให้แก่เด็ก ปรากฏในเอกสารสำคัญต่าง ๆ พอสรุปได้ดังนี้

1. เอกสารข้อตกลงระหว่างประเทศ

1.1 อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989

สิทธิทางการศึกษาของเด็กทุกคนปรากฏอยู่ในอนุสัญญา มาตรา 28, 29 และ 30

ซึ่งระบุว่า

มาตรา 28 1. รัฐภาคีตระหนักในสิทธิของเด็กที่จะได้รับการศึกษาและเพื่อที่จะบรรลุในสิทธินี้อย่างเต็มที่ และบนพื้นฐานของโอกาสที่เท่าเทียมกันประเทศเหล่านี้จะดำเนินการโดยเฉพาะอย่างยิ่งดังต่อไปนี้

ก) ให้มีการศึกษาระดับประถมศึกษาภาคบังคับโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายแก่เด็กทุกคน

ข) สร้างเสริมการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ ของระบบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา รวมทั้งการศึกษาโดยทั่วไป และทางอาชีวศึกษาเพื่อให้เด็กทุกคนมีโอกาสได้รับ และจะให้มีมาตรการที่เหมาะสม เช่น เริ่มให้มีการศึกษาแบบให้เปล่าและให้การช่วยเหลือด้านการเงินในกรณีที่มีผู้ต้องการ

ค) ให้โอกาสการศึกษาระดับอุดมศึกษาแก่ทุกคน บนพื้นฐานของความสามารถ โดยทุกวิถีทางที่เหมาะสม

ง) ให้มีข้อมูลและการแนะแนวทางการศึกษา และการประกอบอาชีพสำหรับเด็กทุกคน

จ) ให้มีมาตรการส่งเสริมให้นักเรียนไปโรงเรียนได้โดยสม่ำเสมอ และลดอัตราเด็กที่ต้องลาออกจากโรงเรียนก่อนกำหนด

2. รัฐภาคีจะมีมาตรการที่เหมาะสม เพื่อให้การรักษาระเบียบในโรงเรียน เป็นไปโดยสอดคล้องกับศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่เด็กทุกคนพึงมี และสอดคล้องกับอนุสัญญานี้

3. รัฐภาคีจะส่งเสริมและสร้างเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพื่อที่จะมีส่วนช่วยขจัดความไม่รู้ และความไม่รู้หนังสือทุกแห่งในโลก จะช่วยให้มีความรู้ทางวิทยาศาสตร์และวิชาการ ตลอดจนช่วยให้มีวิธีการสอนสมัยใหม่ ทั้งนี้ต้องคำนึงเป็นพิเศษ ถึงความต้องการของประเทศกำลังพัฒนา

มาตรา 29 1. รัฐภาคีตกลงว่า การศึกษาที่ให้แก่เด็กจะต้องนำไปสู่

ก) พัฒนาการของบุคลิกส่วนตัวของเด็ก ความสามารถพิเศษ และความสามารถทางร่างกายและจิตใจ เพื่อให้พัฒนาได้อย่างเต็มที่

ข) พัฒนาการให้เคารพในสิทธิของมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน และในหลักของกฎบัตรสหประชาชาติ

ค) พัฒนาการให้เคารพในบิดามารดาของเด็ก เอกสิทธิ์ทางวัฒนธรรม ภาษาและค่านิยมของเขา วัฒนธรรมประจำชาติ ของประเทศที่เด็กนั้นพำนักอาศัย ประเทศมาตุภูมิของเขา และอารยธรรมอื่นๆ ที่แตกต่างไปจากของเขาเอง

ง) การเตรียมให้เด็กสามารถรับผิดชอบต่อชีวิตตนเองในสังคมที่เสรี ในบรรยากาศของความเข้าใจกัน สันติภาพ ขันติ ออกถัน ความทัดเทียมกันทางเพศ และมีตรภาพในหมู่วมวลมนุษย์ทุกเผ่าพันธุ์ สัญชาติ ศาสนา ตลอดจนกลุ่มคนพื้นเมือง

จ) พัฒนาการให้เคารพในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

2. ไม่มีส่วนใดในมาตรานี้หรือมาตรา 28 ที่จะนำไปก้าวก่ายกับเสรีภาพส่วนบุคคล หรือขององค์กรใด ที่ประสงค์จะจัดตั้งและอำนวยความสะดวกทางการศึกษา แต่ทั้งนี้จะต้องปฏิบัติตามหลักระบุไว้ในวรรค 1 ของมาตรานี้ และตามเงื่อนไขที่ว่า การศึกษาที่สถาบันเหล่านั้นดำเนินการสอน จะต้องเป็นไปตามมาตรฐานขั้นต่ำที่ประเทศนั้นๆ ได้ระบุไว้

มาตรา 30 ในประเทศที่มีชนกลุ่มน้อยทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา หรือภาษา หรือมีชนพื้นเมืองอาศัยอยู่ เด็กจากชนกลุ่มน้อย หรือจากชนพื้นเมืองจะต้องไม่ถูกปฏิเสธสิทธิที่เขาจะทำตามวัฒนธรรม ของตนเอง ปฏิบัติศาสนกิจ หรือใช้ภาษาของตนร่วมกับสมาชิกอื่นๆ ในชุมชนนั้นๆ

(สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, 2533)

1.2 ปฏิญญาโลกว่าด้วยการศึกษาเพื่อปวงชน (Education for All)

จากการประชุมระดับโลกที่โรงแรมแอมบาสเดอร์ หาดจอมเทียน ประเทศไทย ในกรอบขององค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ปี พ.ศ. 2533 ได้ประกาศวิสัยทัศน์ของปฏิญญาโลกว่าด้วยการศึกษาเพื่อปวงชน (ปฏิญญาจอมเทียน ค.ศ. 1990) ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและอนุสัญญาเด็ก ที่ว่าเด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ทุกคนมีสิทธิมนุษยชน ที่จะได้รับประโยชน์จากการศึกษา ซึ่งจะตอบสนองความต้องการการเรียนรู้ขั้นพื้นฐานที่ดีและเต็มที่ที่สุด การศึกษาจะเป็นสิ่งที่มุ่งถึงพรสวรรค์และศักยภาพของบุคคล และพัฒนาบุคลิกภาพของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาชีวิต ความเป็นอยู่และการปรับเปลี่ยนสังคมของพวกเขาได้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2546) หลักการตามปฏิญญาจอมเทียนกำหนดให้เด็กทุกคนสามารถเข้าชั้นเรียนเดียวกัน ไม่ส่งเสริมระบบการเรียนแยกระหว่างเด็กที่มีความแตกต่างกัน หลักการเกี่ยวกับการศึกษาได้พัฒนาไปเป็นส่วนหนึ่งของหลักสิทธิมนุษยชน ที่ก่อให้เกิดพันธะแก่ประเทศที่ยอมรับพันธะตามความตกลงระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน และมีอิทธิพลอย่างมากต่อการสร้างสังคมแบบใหม่ ซึ่งยอมรับการมีสิทธิของเด็กในด้านต่างๆมากขึ้น (ศรีศักดิ์ ไทยอารี และคณะ, 2542)

1.3 กรอบปฏิบัติการดาการ์ด้านการศึกษาเพื่อปวงชน

การยอมรับว่า การศึกษาเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานและเป็นหัวใจสำคัญต่อการพัฒนาแบบยั่งยืนและสันติภาพ เสถียรภาพภายในและระหว่างประเทศ ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือที่ขาดไม่ได้ ในการมีส่วนร่วมในสังคมและเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพในศตวรรษที่ 21 ซึ่งจะเป็นสิ่งที่แสดงถึงภาวะโลกาภิวัตน์ ดังนั้น เพื่อให้การศึกษาเพื่อปวงชนบรรลุเป้าหมาย การเรียนรู้ขั้นพื้นฐานจึงเป็นสิ่งเร่งด่วน ที่จะต้องได้รับการตอบสนองโดยเร็ว จากการประชุมระดับโลกด้านการศึกษา ที่กรุงดาการ์ ประเทศเซเนกัล เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2543 ได้กระทำพันธกรณี เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ดังนี้

1. ขยายและปรับปรุงการศึกษาและการดูแลเด็กเล็กก่อนวัยเรียน โดยเฉพาะเด็กที่เปราะบางและด้อยโอกาส

2. รับรองว่าภายใน ค.ศ. 2015 เด็กทั้งหมด โดยเฉพาะเด็กผู้หญิง เด็กที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก และเด็กที่เป็นชนกลุ่มน้อยทางเชื้อชาติ สามารถเข้าถึงและเข้าเรียนในระดับประถมศึกษาภาคบังคับที่มีคุณภาพ

3. รับรองว่าความต้องการการเรียนรู้ของเยาวชนและผู้ใหญ่ทั้งหมด ได้รับการตอบสนองด้วยโครงการทักษะการเรียนรู้และชีวิตอย่างเท่าเทียมกัน

4. พัฒนาอัตราผู้หนังสือของผู้ใหญ่ให้เพิ่มขึ้นร้อยละ 50 ภายใน ปี ค.ศ. 2015 โดยเฉพาะสตรีและพัฒนาการเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐาน และต่อเนื่องสำหรับผู้ใหญ่ทั้งหมดให้เท่าเทียมกัน

5. ขจัดความเหลื่อมล้ำทางเพศในการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ภายในปี ค.ศ. 2005 และทำให้เกิดความเท่าเทียมทางเพศ ในการศึกษาภายใน ค.ศ. 2015 โดยเน้นการเข้าถึงการศึกษาของเด็กหญิง และทำให้เกิดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพ

6. พัฒนาคุณภาพการศึกษาในทุกด้าน และรับรองความเป็นเลิศทั้งหมด เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ทางการเรียนรู้ที่ชัดเจนและสามารถวัดได้ โดยเฉพาะในเรื่องการรู้หนังสือ การคำนวณตัวเลข และทักษะที่จำเป็นต่อชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545 อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2546)

2. เอกสารข้อตกลงระดับประเทศ

แนวคิดในการจัดการศึกษาให้แก่เด็กของประเทศไทย ได้ปรากฏอยู่ในนโยบายการศึกษาแห่งรัฐ กฎหมาย ระเบียบปฏิบัติของหน่วยงานที่มีบทบาทเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา เป็นกรอบแนวคิด พิจารณาดำเนินการด้านการศึกษาในระดับประเทศ พอสรุปได้ดังนี้

2.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 อันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศฉบับปัจจุบัน ได้กำหนดสาระบัญญัติ คู่คุ้มครองสิทธิในด้านต่างๆ และในมาตรา 30, 43 และ 80 ดังนี้

มาตรา 30 บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล เพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกาย หรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความ

เชื่อทางศาสนา การศึกษา อบรมหรือความคิดเห็นทางการเมือง อันไม่
ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำไม่ได้

มาตรา 43 บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่า 12 ปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมี
คุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

มาตรา 80 รัฐต้องคุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชน
ส่งเสริมความเสมอภาคของหญิงและชาย เสริมสร้างและพัฒนาความ
เป็นปึกแผ่นของครอบครัวและความเข้มแข็งของชุมชนรัฐต้อง
สงเคราะห์คนชรา ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และผู้ด้อยโอกาส
ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2540)

2.2 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2)
พ.ศ. 2545 อันเป็นกฎหมายแม่บททางการศึกษาไทย กำหนดสาระบัญญัติเกี่ยวกับแนวคิดด้านสิทธิ
หน้าที่และโอกาสทางการศึกษาของประชาชนชาวไทย อันรวมถึงเด็ก เยาวชน บุคคลทั่วไป
บุคคลด้อยโอกาส ฯลฯ ให้มีความเสมอภาคกันตามรัฐธรรมนูญ และมุ่งให้ทุกคนได้รับการพัฒนา
ตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ ดังปรากฏใน มาตรา 10 และ 22 ดังนี้

มาตรา 10 การจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและ
โอกาสเสมอกัน ในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่าสิบสองปี
ที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

การจัดการศึกษาสำหรับบุคคล ซึ่งมีความบกพร่องทาง
ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสาร และการเรียนรู้
หรือมีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพ หรือบุคคลซึ่งไม่สามารถ
พึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแลหรือด้อยโอกาส ต้องจัดให้บุคคลดังกล่าว
มีสิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ

มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมี
ความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมี
ความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษา ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียน
สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

2.3 มติคณะรัฐมนตรี สืบเนื่องจากมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2542 เรื่องนโยบายการจัดการศึกษา 12 ปี ระบุไว้ในมาตรา 7, 8, 9 และ 10 คือ รัฐจัดและสนับสนุน เอกชนและองค์กรต่างๆ จัดการศึกษาให้กับผู้ด้อยโอกาสในรูปแบบที่หลากหลายทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ตามศักยภาพและสภาพของผู้เรียน สำหรับประชากรวัยแรงงานที่พลาดโอกาสทางการศึกษาในระบบปกติ ให้รัฐจัดหรือสนับสนุนให้เอกชนหรือองค์กรต่างๆ จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้โดยรูปแบบต่างๆ ทั้งการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ให้ครอบคลุมและทั่วถึงประชาชนในกลุ่มนี้ และรัฐจัดโครงการเฉพาะกิจ เพื่อจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้กับเด็กและเยาวชนในท้องถิ่นเสี่ยงภัยและทุรกันดาร (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2546) และเมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2547 ได้เห็นชอบหลักนโยบายการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส โดยให้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ไปจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรมดังนี้

1) ให้เด็กด้อยโอกาสทุกคนได้มีโอกาสได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างต่อเนื่องและทั่วถึงภายใน ปี 2554 พร้อมกำหนดตัวชี้วัดการดำเนินการความก้าวหน้าของการดำเนินการ ติดตาม ประเมินผลเป็นระยะๆ

2) ให้แบ่งภารกิจตามแผนปฏิบัติการให้ชัดเจนว่าแต่ละภารกิจควรเป็นภารกิจของหน่วยงานใดเป็นการเฉพาะ

3) ให้มีมาตรการสนับสนุนการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน (มติชน วันที่ 28 ตุลาคม 2547 หน้า 15)

2.4 นโยบายรัฐบาล ชุดปัจจุบัน ซึ่งเป็นรัฐบาลชุดที่ 54 และพันตำรวจโท ดร. ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี คนที่ 23 ของประเทศ ได้แถลงนโยบายการบริหารประเทศต่อรัฐสภา ในวันจันทร์ที่ 26 กุมภาพันธ์ 2544 และได้แถลงนโยบายด้านการจัดการศึกษาของประเทศ ซึ่งปรากฏอยู่ในหัวข้อ 11.1 ของนโยบายรัฐบาล ดังนี้

11. นโยบายการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

11.1 ด้านการศึกษา

รัฐบาลจะปฏิรูปการศึกษาตามเจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เพื่อพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งความรู้ อันเป็นเงื่อนไขไปสู่ระบบเศรษฐกิจฐานความรู้ให้คนไทยทั้งปวง ได้รับโอกาสเท่าเทียมกัน ที่จะเรียนรู้และฝึกอบรมได้ตลอดชีวิต และมีปัญญาเป็นทุนไว้สร้างงาน

และสร้างรายได้ และนำประเทศให้รอดพ้นจากวิกฤตเศรษฐกิจและสังคม โดยยึดหลักการศึกษารัฐชาติ สร้างคน และสร้างงาน ดังนี้

(1) เร่งจัดให้มีระบบและโครงสร้างทางการศึกษาที่มีคุณภาพ เป็นประโยชน์ต่อประชาชนทั้งปวงอย่างแท้จริง

(2) เน้นคุณภาพ ประสิทธิภาพ และความเที่ยงธรรมในการบริหารจัดการศึกษาทุกประเภทและทุกระดับ ตั้งแต่ระดับปฐมวัยจนถึงอุดมศึกษา

(3) พัฒนาระบบเทคโนโลยีทางการศึกษาและเครือข่ายสารสนเทศ เพื่อเพิ่มและกระจายโอกาสทางการศึกษา ให้คนไทยทั้งในเมืองและชนบท

(4) จัดให้มีวิทยาลัยชุมชน โดยเฉพาะในจังหวัดที่ยังขาดแคลนสถาบันอุดมศึกษา

(5) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกฝ่ายร่วมรับผิดชอบการจัดการศึกษาและฝึกอบรม โดยรัฐเป็นผู้วางระบบ นโยบาย กำกับคุณภาพมาตรฐาน สนับสนุนและระดมทรัพยากรเตรียมความพร้อมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน เครือข่ายครอบครัว และอื่นๆ รวมทั้งการจัดการศึกษา เพื่อคนพิการหรือทุพพลภาพ และผู้ด้อยโอกาส

(6) สนับสนุนให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการศึกษาในกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

(7) ส่งเสริมให้เกิดบูรณาการทางการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมและกีฬา ในการให้การศึกษ้อบรมแก่เด็กและเยาวชน

(8) ปฏิรูปการเรียนรู้ โดยยึดหลักผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หลักการเรียนรู้ด้วยตนเอง และหลักการเรียนรู้ตลอดชีวิต เน้นพลังความคิดสร้างสรรค์ การสร้างนิสัยรักการอ่าน การจัดให้มีห้องสมุด ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และสื่อการเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ อย่างทั่วถึง

(9) ส่งเสริมวิชาชีพครูให้มีศักดิ์ศรี เป็นที่ยอมรับนับถือ และไว้วางใจจากสาธารณชน รวมทั้งพัฒนาและผลิตครูที่มีคุณภาพและคุณธรรม

(10) ปรับปรุงหลักสูตรการศึกษา เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีวินัย รักงานและทำงานเป็น

(11) ให้โอกาสแก่ผู้ดำเนินการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ผู้ว่างงาน และผู้สูงอายุได้ฝึกงานอาชีพอย่างน้อย 1 อาชีพ พร้อมทั้งส่งเสริมให้เป็นผู้ประกอบการอิสระได้

(12) ปฏิรูปการอาชีวศึกษาให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น และพัฒนาถึงระดับปริญญาตรี เพื่อตอบสนองต่อภาคเกษตร อุตสาหกรรมและภาคบริการ รวมทั้งสนับสนุนให้ผู้เรียนได้เข้าฝึกทักษะในสถานประกอบการ

(<http://www.thaigov.go.th/general/policy/pt-11.htm>)

2.5 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545 – 2549

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545 – 2549 เป็นแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระยะปานกลาง ที่มีความสอดคล้องกับวิสัยทัศน์สังคมไทย ใน 20 ปีข้างหน้า เป็นแผนที่ได้อัญเชิญแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศโดยยึดหลักทางสายกลาง เพื่อให้ประเทศรอดพ้นวิกฤติ สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และสถานการณ์เปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ เป็นแผนพัฒนาที่มีแนวคิด “ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” ต่อเนื่องมาจากแผนพัฒนา ฉบับที่ 8 ที่ผ่านมา ที่เน้นสังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพใน 3 ด้าน คือ เป็นสังคมคุณภาพ เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และเป็นสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนากฎหมายและการคุ้มครองทางสังคม ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและกลุ่มผู้ด้อยโอกาสไว้ดังนี้

1. ผลการพัฒนาที่ผ่านมา คนไทยบางกลุ่มยังขาดโอกาสในการเข้าถึงและไม่ได้รับการคุ้มครองจากหลักประกันความมั่นคงทางสังคมที่มีอยู่อย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะในกลุ่มคนยากจนและผู้ด้อยโอกาส

2. วัตถุประสงค์หลักของการพัฒนาคุณภาพคนและคุ้มครองทางสังคม เพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพ สุขภาพแข็งแรง คิดเป็น ทำเป็น มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีวิถีชีวิตอย่างมีเหตุผล มีคุณธรรม จริยธรรม ระเบียบวินัย ซื่อสัตย์สุจริต และรับผิดชอบต่อส่วนรวม รวมทั้งสามารถนำเทคโนโลยีสารสนเทศ และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานให้เกิดความสมดุลในการ

ยกระดับคุณภาพชีวิต และเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางสังคมแก่ประชาชนอย่างทั่วถึง และเป็นธรรม รวมทั้งช่วยเหลือและพัฒนาคนยากจนและผู้ด้อยโอกาสให้สามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น

3. เป้าหมาย กำหนดเป้าหมายในด้านการศึกษาและด้านกลุ่มด้อยโอกาสไว้ว่า ให้ประชาชนมีการศึกษาโดยเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 9 ปี ในปี 2549 เพิ่มคุณภาพการเรียนการสอน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทุกระดับ ให้ได้มาตรฐานระดับการศึกษาของกำลังแรงงานไทย ให้ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไป ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50 ของกำลังแรงงานในปี 2549 และขยายโอกาสการเข้าถึงบริการทางสังคมของกลุ่มคนยากจนและผู้ด้อยโอกาสให้ครอบคลุมทุกคน

4. แนวทางการพัฒนา เพื่อให้คนไทยทุกคนได้รับการพัฒนาศักยภาพทุกด้าน ได้กำหนดแนวทางพัฒนาตามลำดับความสำคัญดังนี้

4.1 การพัฒนาคนให้มีคุณภาพและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ให้ความสำคัญกับการปฏิรูประบบสุขภาพ การปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในด้านปฏิรูปการศึกษา กำหนดให้ใช้สื่อเพื่อการศึกษาทุกรูปแบบให้กระจายสู่ประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะกลุ่มด้อยโอกาส เช่น คนพิการ คนที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล เป็นต้น รวมทั้งการพัฒนาระบบเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ ที่เชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้ต่างๆ

4.2 การส่งเสริมให้คนมีงานทำ โดยมุ่งสร้างอาชีพแก่แรงงานให้สามารถประกอบอาชีพส่วนตัว และเป็นผู้ประกอบการขนาดเล็ก กระจายโอกาสการมีงานทำในทุกพื้นที่ทั่วประเทศ

4.3 การปรับระบบการคุ้มครองทางสังคมให้มีประสิทธิภาพ โดยพัฒนาหลักประกันทางสังคม ที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพ ในการสร้างความมั่นคงด้านรายได้และคุณภาพชีวิตแก่ประชาชน โดยเฉพาะการคุ้มครอง และช่วยเหลือกลุ่มคนยากจนและผู้ด้อยโอกาสให้พึ่งตนเองได้ในระยะยาว (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544)

2.6 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545 – 2559

แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปัจจุบัน เป็นแผนยุทธศาสตร์ระยะยาว 15 ปี (พ.ศ. 2545 – 2559) ที่มีความสำคัญยิ่ง เนื่องจากการนำสาระของการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ นโยบายของรัฐบาลสู่การปฏิบัติและเป็นกรอบแนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาในแต่ละระดับ แต่ละประเภทและแต่ละองค์กรที่เกี่ยวข้อง อย่างสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญาพื้นฐานในการกำหนดแผน เช่นเดียวกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เจตนารมณ์ของแผนการศึกษาแห่งชาติ มุ่ง 1) พัฒนาชีวิตให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่าง

มีความสุข และ 2) พัฒนาลังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็งและมีคุณภาพใน 3 ด้าน คือ เป็นสังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน โดยมีวิสัยทัศน์ของการศึกษาไทย คือ ชีวิตที่ดี เก่ง และมีความสุข และได้กำหนดแนวนโยบายที่จะดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายของแผน จำนวน 11 แนวนโยบาย มีแนวนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาแก่เด็กและกลุ่มด้อยโอกาสในแนวนโยบายเพื่อดำเนินการที่ 1, 9 และ 11 ดังต่อไปนี้

แนวนโยบายเพื่อดำเนินการ ข้อที่ 1 : การพัฒนาทุกคนตั้งแต่แรกเกิดจนตลอดชีวิตให้มีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้ โดยกำหนดเป้าหมายการดำเนินงาน ดังนี้

1. เด็กปฐมวัย 0 – 5 ปี ทุกคน ได้รับการพัฒนาและเตรียมความพร้อมทุกด้านก่อนเข้าสู่ระบบการศึกษา
2. เด็กทุกคนจบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี
3. คนไทยทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี
4. มีกำลังคนด้านอาชีวศึกษาระบบต่างๆ ที่มีคุณภาพและปริมาณเพียงพอกับความต้องการของตลาดแรงงาน และการพัฒนาประเทศ
5. มีการพัฒนาฝีมือแรงงานให้มีคุณภาพ และได้มาตรฐานในรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย
6. ผู้สำเร็จการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี มีโอกาสได้รับการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่จัดในหลากหลายรูปแบบ
7. มีการจัดบริการการศึกษาในรูปแบบและวิธีการต่างๆ ทั้งที่เป็นการศึกษาในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย จาก การเล่าเรียนรู้ที่มีอยู่อย่างหลากหลาย เพิ่มเติมโอกาสและทางเลือกในการศึกษาของประชาชนทุกคน

แนวนโยบายเพื่อดำเนินการ ข้อที่ 9 : การกำจัด ลด ขจัดปัญหาทางโครงสร้างที่ก่อให้เกิด และ/หรือ คงไว้ซึ่งความยากจน ขัดสน ด้อยทั้งโอกาสและศักดิ์ศรีของคนและสังคมไทย เพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคม โดยกำหนดเป้าหมายการดำเนินงานดังนี้

1. ประชากรในวัยเรียนโดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาส ซึ่งครอบคลุมกลุ่มผู้ยากไร้ ผู้อยู่ห่างไกลที่เสียเปรียบ ผู้อยู่ในกลุ่มเสี่ยง ผู้พิการและทุพพลภาพ ทั้งที่อยู่ในเมืองและชนบท มีโอกาสได้รับ

การศึกษาขั้นพื้นฐานสิบสองปี ในรูปแบบที่หลากหลาย ที่จัดอย่างมีคุณภาพและทั่วถึง

2. ประชากรผู้ด้อยโอกาสทุกกลุ่มมีโอกาสในการเข้าถึงและได้รับการบริการทางการศึกษา และฝึกอบรมวิชาชีพที่จัดอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

3. มีการบริหารและจัดการศึกษาที่เป็นอิสระ สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและชุมชน อย่างมีคุณภาพตามมาตรฐานกำหนด

4. ประชาชน ชุมชน องค์กรประชาคม มีความเข้มแข็ง สามารถร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ กำกับ ดูแล ตรวจสอบ ตลอดจนสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมสาธารณะที่มีผลกระทบต่อชุมชนและท้องถิ่นโดยรวม

แนวนโยบายเพื่อดำเนินการ ข้อที่ 11 : การจัดระบบทรัพยากรและการลงทุนทางการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาคนและสังคมไทย โดยกำหนดเป้าหมายดำเนินงานดังนี้

1. ทุกส่วนของสังคมทั้งในและต่างประเทศ มีส่วนร่วมระดมทุน เพื่อการเรียนรู้ของคนไทยทุกคน

2. เปิดโอกาสให้ภาคเอกชนเข้าร่วมในการร่วมลงทุนจัดการด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ในระดับที่เอกชนมีศักยภาพในการจัดมากขึ้น

3. มีการจัดสรรทรัพยากรจากการร่วมลงทุนของทุกส่วนในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ มีความหลากหลาย และสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน

วิชัย ตันศิริ (2542) ได้อ้างถึงการประชุมของยูเนสโก ในการประชุมระดับโลกที่หาดจอมเทียน พัทยา เมื่อ พ.ศ. 2533 ว่าที่ประชุมระดับโลกครั้งนี้ ได้ชูประเด็นการศึกษาเพื่อปวงชน เป็นประเด็นหลักในการจัดการศึกษา โดยเฉพาะการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ต้องเป็นการจัดการศึกษาเพื่อปวงชนด้วย แต่การแปลประเด็นและหลักการไปสู่การปฏิบัติของแต่ละประเทศสมาชิก เป็นเรื่องของแต่ละประเทศนั้น ๆ เช่น หลาย ๆ ประเทศในทวีปอาฟริกา อาจจะให้

ความหมายการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นเพียงการศึกษาภาคบังคับระดับประถมศึกษา แต่ประเทศในยุโรป ซึ่งได้จัดการศึกษาภาคบังคับถึงมัธยมศึกษาแล้ว อาจจะไม่จำเป็น ไม่ตื่นเต็นกับประเด็นความหมายของการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพราะไม่ได้ปลุกใจให้ผู้นำในประเทศของเขาต้องทำอะไรไปมากกว่าที่ได้ดำเนินการอยู่ และมีความคิดเห็นว่า การศึกษาขั้นพื้นฐานน่าจะหมายถึง การศึกษาที่จะเป็นพื้นฐานให้ประชาชนชาวไทยได้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างดีมีสุข ตลอดช่วงชีวิตของเขา โดยมีพื้นฐานประกอบด้วย

ก. ทักษะความรู้พื้นฐานของชีวิต ได้แก่ ทักษะและความรู้พื้นฐานด้านการอ่านออกเขียนได้ คำนวณได้ ทักษะความรู้ทางด้านสังคม การเมือง ทักษะความรู้ทางด้านวัฒนธรรมไทย และทักษะความรู้ทางศาสนา

ข. การหล่อหลอมบุคลิกภาพ ค่านิยม และจริยธรรมของปวงชนคนไทย เป็นประชากรโลก ที่มีประสิทธิภาพ มีความเป็นผู้นำ วินัยเข้มแข็ง มีทัศนคติที่ดี ต่อเพื่อนมนุษย์ ดำรงตนในกรอบจริยธรรมที่ค้ำจุน

ค. ความรู้ทักษะพื้นฐานที่เป็นพื้นฐานการศึกษาตลอดชีวิต เช่น ความสามารถและทักษะ วิเคราะห์ข้อเท็จจริงและแนวความคิด ความรู้ทักษะด้านวิธีการค้นหาข้อเท็จจริงและศึกษาเรื่องต่าง ๆ

ง. ความรู้ทักษะพื้นฐานที่เป็นเครื่องมือหาเลี้ยงชีพ เป็นพื้นฐานของอาชีพต่อไปสำหรับประเทศไทย เรา ได้มีการกำหนดเกี่ยวกับการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535 โดยได้ระบุไว้ใน หมวดที่ 3 แนวนโยบายการศึกษา ข้อ 5 ว่า

“5. ให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษาเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของปวงชนอย่างทั่วถึง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สูงขึ้น”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พ.ศ. 2535)

ต่อมา เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งได้กำหนดให้บุคคล มีสิทธิเสมอกัน ในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่าสิบสองปี ที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึง มีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย การจัดการศึกษาอบรมของรัฐ ต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน (มาตรา 43) ประกอบกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บททางการศึกษา ได้กำหนดสาระบัญญัติ ในการดำเนินการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตลอดจนการจัดทำหลักสูตร พร้อมทั้งมีการตรากฎหมาย กฎกระทรวง ที่จำเป็นและเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชนของประเทศ ได้แก่

1) พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545

2) กฎกระทรวงว่าด้วยการแบ่งระดับและประเภทของการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2546

- 3) กฎกระทรวงว่าด้วยการแบ่งระดับและการเทียบระดับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2546
- 4) กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547
- 5) กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิของสถานประกอบการในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียน พ.ศ. 2547
- 6) กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547
- 7) กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสถาบันพระพุทธศาสนา

พ.ศ. 2548

จากประมวลกฎหมายทั้งที่เป็นพระราชบัญญัติ และกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องดังกล่าว พอสรุปประเด็นความหมาย ระดับ ประเภท และความมุ่งหมายของการจัดการในขั้นพื้นฐานได้ดังต่อไปนี้

ความหมายของการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง การศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษา ซึ่งรัฐกำหนดให้ไม่น้อยกว่าสิบสองปีก่อนระดับอุดมศึกษา ซึ่งหมายรวมถึงการศึกษาในทุกระดับ ที่ต่ำกว่าระดับอุดมศึกษา ตั้งแต่ก่อนระดับประถมศึกษา จนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ซึ่งถือว่าเป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายประเภทหนึ่ง จะมีลักษณะการจัดการศึกษาในรูปแบบใดก็ได้ ทั้งในรูปแบบในระบบ นอกระบบและอัธยาศัย

สำหรับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ทุกคนย่อมมีสิทธิเสมอกันในการได้รับการศึกษาไม่น้อยกว่า 12 ปี และรัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย ตามมาตรา 43 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 นั้น กฎหมายให้นับจากระดับประถมศึกษาจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยต่อยอดจากการศึกษาภาคบังคับไปอีก 3 ปี โดยที่กำหนดให้การศึกษาภาคบังคับ มีจำนวน 9 ปี กำหนดให้นับจากชั้นปีที่หนึ่ง จนถึงปีที่เก้าของการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งหมายถึงการศึกษาดังแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จึงเห็นได้ว่า ความรับผิดชอบแห่งรัฐ ที่ต้องจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึง มีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย จึงไม่ได้ครอบคลุมถึงระดับก่อนประถมศึกษาแต่อย่างใด

ระดับและประเภทของการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน สามารถจัดการศึกษาได้ทั้ง 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยรัฐหรือเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถาน

ประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ๆ โดยให้เป็นไปตามกฎกระทรวงกำหนด และให้มีการเทียบโอนผลการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ

1. การศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา โดยปกติเป็นการจัดการศึกษาให้แก่เด็กที่มีอายุสามปีถึงหกปี เพื่อเป็นการวางรากฐานชีวิตและการเตรียมความพร้อมของเด็กทั้งร่างกายและจิตใจ สติปัญญา อารมณ์ บุคลิกภาพ และการอยู่ร่วมในสังคม

2. การศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษามุ่งวางรากฐานเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม ความรู้และความสามารถขั้นพื้นฐาน โดยปกติใช้เวลาเรียนหกปี

3. การศึกษาระดับมัธยมศึกษา แบ่งเป็นสองระดับ ดังนี้

ก. การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นการศึกษามุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในด้านต่าง ๆ ต่อจากระดับประถมศึกษา เพื่อให้รู้ความต้องการ ความสนใจและความถนัดของตนเองทั้งในด้านวิชาการและวิชาชีพ ตลอดจนความสามารถในการประกอบการงานและอาชีพตามควรแก่วัย โดยปกติใช้เวลาเรียนสามปี

ข. การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นการศึกษามุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาตามความถนัดและความสนใจ เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาต่อหรือการประกอบอาชีพ รวมทั้งการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและทักษะทางสังคมที่จำเป็น โดยปกติใช้เวลาเรียนสามปี

การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. ประเภทสามัญศึกษา เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความถนัด ความสนใจ ศักยภาพ และความสามารถพิเศษเฉพาะด้าน เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา

2. ประเภทอาชีพศึกษา เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพให้เป็นการกำลังแรงงานที่มีฝีมือ หรือศึกษาต่อในระดับอาชีพขั้นสูงต่อไป

ความมุ่งหมายและหลักการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

จากการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาของประเทศ ความมุ่งหมายและหลักการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงเป็นไปตามข้อกำหนดด้านความมุ่งหมายและหลักการในการจัดการศึกษาของชาติในภาพรวม ตามที่บัญญัติไว้ใน หมวดที่ 1 มาตรา 6, 7, 8, และ 9 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปัจจุบัน ดังนี้

มาตรา 6 การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทย ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

มาตรา 7 ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึก ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 8 การจัดการศึกษาให้ยึดหลักดังนี้

1. เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
2. ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
3. การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้

ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 9 การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษาให้ยึดหลักดังนี้

1. มีเอกภาพด้านนโยบาย และมีความหลากหลายในการปฏิบัติ
2. มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
3. มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษา และจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับและประเภทการศึกษา
4. มีหลักการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา และการพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

5. ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา

6. การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กร เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความมุ่งหมายตามความมุ่งหมายในการจัดการศึกษาของชาติในภาพรวม คือ มุ่งจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทุกด้าน สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมือง การปกครอง ในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ส่งเสริมด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม ความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ส่งเสริมภูมิปัญญาทั้งระดับภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผู้เรียนมีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่อง ยึดหลักการจัดการศึกษาเป็นการศึกษาตลอดชีวิตของประชาชน ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดและพัฒนาสาระ และกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

แนวการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การศึกษาขั้นพื้นฐาน มีแนวการจัดการศึกษาตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดในหมวด 4 ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา 23 การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

1. ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และ ความสัมพันธ์ของตนเอง กับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของ

สังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย
อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2. ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัด การ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

3. ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

4. ความรู้ และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

5. ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

มาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและ
หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการดังต่อไปนี้

1. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้
สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความ
แตกต่างระหว่างบุคคล

2. ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ
การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและ
แก้ไขปัญหา

3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จาก
ประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน
และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

4. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสาน
สาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝัง
คุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

5. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัด
บรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวก
เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การ
วิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจ

เรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการ
ประเภทต่าง ๆ

6. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุก
สถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และ
บุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

มาตรา 25 รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้ง
แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน
พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์
อุทยาน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ
แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่น อย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

มาตรา 26 ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียน โดย
พิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกต
พฤติกรรมการเรียนการร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปใน
กระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและ
รูปแบบการศึกษา

ให้สถานศึกษาใช้วิธีการที่หลากหลายใน
การจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อ และให้นำผลการประเมินผู้เรียน
ตามวรรคหนึ่งมาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย

มาตรา 27 ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด
หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็น
พลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ตลอดจน
เพื่อการศึกษาต่อ

ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำ
สาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับ
สภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอัน
พึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และ
ประเทศชาติ

มาตรา 28 หลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ รวมทั้ง
หลักสูตรการศึกษาสำหรับบุคคลตามมาตรา 10 วรรคสอง วรรคสาม
และวรรคสี่ ต้องมีลักษณะหลากหลาย ทั้งนี้ ให้จัดตามความ

เหมาะสมของแต่ละระดับโดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้
เหมาะสมแก่วัยและศักยภาพ

สาระของหลักสูตร ทั้งที่เป็นวิชาการ และ
วิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุล ทั้งด้านความรู้ ความคิด
ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม

มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครั
ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กร
เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และ
สถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการ
เรียนรู้ ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการ
แสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและ
วิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชน ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา
และความต้องการรวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยน
ประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

มาตรา 30 ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการ
สอนที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อ
พัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา

สรุปได้ว่า การศึกษาขั้นพื้นฐาน มีแนวการจัดการศึกษาตามแนวจัดการศึกษาของชาติ
ที่กฎหมายแม่บททางการศึกษากำหนดไว้ คือ จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยยึดหลัก ผู้เรียนทุกคนมี
ความสามารถเรียนรู้และพัฒนาได้ ถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุดจะต้องส่งเสริมให้สามารถพัฒนาตาม
ธรรมชาติและเต็มศักยภาพ ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกรูปแบบ ทั้งในลักษณะการศึกษาใน
ระบบ นอกกระบบและอัยาศัย ต้องเน้นความรู้คู่คุณธรรมและกระบวนการเรียนรู้ บูรณาการ ตาม
สาระการเรียนรู้ที่เหมาะสม สมดุลกัน ในแต่ละระดับ โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ ที่มีการคำนึงถึง
ความแตกต่างระหว่างบุคคล ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง
การฝึกปฏิบัติให้เกิดการคิดเป็น ทำเป็น ป้องกันและแก้ไขปัญหาได้ รักการอ่าน เกิดการใฝ่รู้อย่าง
ต่อเนื่อง ในสภาพการเรียนการสอน บรรยากาศ สิ่งแวดล้อมและสื่อการเรียนที่เหมาะสม เอื้อต่อ
การเรียนรู้โดยตลอดเวลา โดยความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง สถานศึกษามีการจัดการประเมิน
ผู้เรียนจากพัฒนาการด้านความประพฤติ พฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม การทดสอบควบคู่
กับกระบวนการเรียนการสอน อย่างเหมาะสมของแต่ละระดับ และรูปแบบการศึกษา รวมทั้งรัฐ
ต้องส่งเสริมให้มีแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้เพียงพอและมีประสิทธิภาพด้วย สถานศึกษาพัฒนา

กระบวนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน ให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพ

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันได้ประกาศใช้ในโรงเรียนทั่วประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 และใช้ครบทุกชั้นเรียนในปีการศึกษา 2548 เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศ สอดคล้องกับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ เป็นการสร้างกลยุทธ์ใหม่ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ให้สามารถตอบสนองความต้องการของบุคคล สังคมไทย ให้ผู้เรียนมีศักยภาพในการแข่งขันและร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ในสังคมโลก ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544)

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เป็นหลักสูตรแกนกลางที่กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ในการพัฒนาผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศเพื่อเสริมสร้างความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ ความสามารถในการที่จะดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ตลอดจนศักยภาพในการที่จะศึกษาต่อตามแนวการจัดการศึกษา ที่เป็นข้อกำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 27 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 จึงเป็นเสมือนกรอบทิศทาง ในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 สำหรับผู้เรียนทุกคน ทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถปรับใช้ได้กับการจัดการศึกษาทุกรูปแบบ ทั้งในระบบ นอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยมี “มาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐาน” เป็นข้อกำหนดในการพัฒนาผู้เรียน สถานศึกษาขั้นพื้นฐานต้องจัดทำสาระการเรียนรู้ ตามมาตรฐานการเรียนรู้และโครงสร้างหลักสูตรที่กำหนดในหลักสูตรแกนกลาง รวมทั้งจัดทำสาระการเรียนรู้ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชน สังคม เอกอัครราชทูต ภูมิปัญญาท้องถิ่น อันถือเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรท้องถิ่น ตามสัดส่วนที่กำหนดและคำนึงถึงความพร้อมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อความเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศชาติและสังคมโลกด้วย

สาระสำคัญของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เกี่ยวกับหลักการ จุดหมาย โครงสร้าง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

หลักการ

เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นไปตามแนวนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศ จึงได้กำหนดหลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ดังนี้

1. เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทยควบคู่กับความ
ความเป็นสากล
2. เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนจะได้รับการศึกษาอย่างเสมอ
ภาคและเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพ
4. เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนรู้
5. เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย
สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์

จุดหมาย

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี
มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึง
กำหนดจุดมุ่งหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์
ดังต่อไปนี้

1. เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของ
พระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์
2. มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียน และรักการ
ค้นคว้า
3. มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทาง
วิทยาการ มีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิด
วิธีการทำงานได้เหมาะสมกับสถานการณ์
4. มีทักษะและกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการ
คิด การสร้างปัญหา และทักษะในการดำเนินชีวิต
5. รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี
6. มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่า
ผู้บริโภค
7. เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี
ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
8. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิ
ปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติ และพัฒนาสิ่งแวดล้อม
9. รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม

โครงสร้าง

เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามหลักการ จุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ ที่กำหนดไว้ให้สถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องมีแนวปฏิบัติในการจัดหลักสูตรสถานศึกษา จึงได้กำหนดโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1. ระดับช่วงชั้น

กำหนดหลักสูตรเป็น 4 ช่วงชั้น ตามระดับพัฒนาการของผู้เรียนดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6

2. สาระการเรียนรู้

กำหนดสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนเป็น 8 กลุ่ม ดังนี้

2.1 ภาษาไทย

2.2 คณิตศาสตร์

2.3 วิทยาศาสตร์

2.4 สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

2.5 สุขศึกษาและพลศึกษา

2.6 ศิลปะ

2.7 การงานอาชีพและเทคโนโลยี

2.8 ภาษาอังกฤษ

สาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มนี้เป็นพื้นฐานสำคัญที่ผู้เรียนทุกคนต้องเรียนรู้ โดยอาจจัดเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก ประกอบด้วย ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเป็นสาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษาต้องใช้เป็นหลักในการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างพื้นฐานการคิดและเป็นกลุยุทธ์ในการแก้ปัญหาและวิกฤตของชาติ กลุ่มที่สองประกอบด้วย สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาอังกฤษเป็นสาระการเรียนรู้ที่เสริมสร้างพื้นฐานความเป็นมนุษย์และสร้างศักยภาพในการคิดและการทำงานอย่างสร้างสรรค์

เรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษา หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ไว้ในสาระการเรียนรู้กลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะ กลุ่มวิทยาศาสตร์ กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม กลุ่มสุขศึกษาและพลศึกษา

กลุ่มภาษาต่างประเทศ กำหนดให้เรียนภาษาอังกฤษทุกช่วงชั้น ส่วนภาษาต่างประเทศอื่น ๆ สามารถเลือกจัดการเรียนรู้ได้ตามความเหมาะสม

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดสาระการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มไว้เฉพาะส่วนที่จำเป็นในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกคนเท่านั้น สำหรับส่วนที่ตอบสนองความสามารถ ความถนัดและความสนใจของผู้เรียนแต่ละคนนั้นสถานศึกษาสามารถกำหนดเพิ่มขึ้นได้ ให้สอดคล้องและสนองตอบศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน

3. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

เป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถของตนเองตามศักยภาพ มุ่งเน้นเพิ่มเติมจากกิจกรรมที่ได้จัดให้เรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม การเข้าร่วมและปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขกับกิจกรรมที่เลือกด้วยตนเองตามความถนัดและความสนใจอย่างแท้จริง การพัฒนาที่สำคัญ ได้แก่ การพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ให้ครบทุกด้าน ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม โดยอาจจัดเป็นแนวทางหนึ่งที่จะสนองนโยบายในการสร้างเยาวชนของชาติให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย และมีคุณภาพ เพื่อพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม ซึ่งสถานศึกษาจะต้องดำเนินการอย่างมีเป้าหมาย มีรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสม กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

3.1 กิจกรรมแนะแนว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล สามารถค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนเอง เสริมสร้างทักษะชีวิต วุฒิภาวะทางอารมณ์ การเรียนรู้ในเชิงพหุปัญญา และการสร้างสัมพันธภาพที่ดี ซึ่งผู้สอนทุกคนต้องทำหน้าที่แนะแนวให้คำปรึกษาด้านชีวิต การศึกษาต่อและการพัฒนาตนเองสู่โลกอาชีพและการมีงานทำ

3.2 กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเองอย่างครบวงจร ตั้งแต่ศึกษา วิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมิน และปรับปรุงการทำงาน โดยเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่น ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์ เป็นต้น

4. มาตรฐานการเรียนรู้

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม ที่เป็นข้อกำหนดคุณภาพผู้เรียนด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณธรรม

จริยธรรม และค่านิยมของแต่ละกลุ่ม เพื่อใช้เป็นจุดมุ่งหมายในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ซึ่งกำหนดเป็น 2 ลักษณะ คือ

4.1 มาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐาน

เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

4.2 มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น

เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเรียนจบในแต่ละช่วงชั้น คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และ 6

มาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดไว้เฉพาะมาตรฐานการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกคนเท่านั้น สำหรับมาตรฐานการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ตลอดจนมาตรฐานการเรียนรู้ที่เข้มข้นตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียน ให้สถานศึกษาพัฒนาเพิ่มเติมได้

5. เวลาเรียน

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดเวลาในการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนไว้ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1	ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3	มีเวลาเรียนประมาณปีละ 800 - 1,000 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 4-5 ชั่วโมง
ช่วงชั้นที่ 2	ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6	มีเวลาเรียนประมาณปีละ 800 - 1,000 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 4-5 ชั่วโมง
ช่วงชั้นที่ 3	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3	มีเวลาเรียนประมาณปีละ 1,000-1,200 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 5-6 ชั่วโมง
ช่วงชั้นที่ 4	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6	มีเวลาเรียนปีละไม่น้อยกว่า 1,000-1,200 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละไม่น้อยกว่า 6 ชั่วโมง

(กระทรวงศึกษาธิการ,2544)

การจัดการศึกษาของโรงเรียนและชุมชนบนเกาะในต่างประเทศ

จากการศึกษานบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต พบว่า ในปัจจุบัน โรงเรียนและชุมชนบนเกาะในประเทศต่างๆ ได้ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการพัฒนาการศึกษาของชุมชน และเชื่อมโยงสังคมบนเกาะกับโลกภายนอก โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ มีการสร้างเว็บไซต์ของโรงเรียนและชุมชน เพื่อการศึกษาและพัฒนาของโรงเรียนและสังคมบนเกาะในลักษณะต่างๆ รวมทั้งเพื่อการประชาสัมพันธ์ ดังปรากฏในเว็บไซต์ต่างๆดังนี้

กลุ่มที่ชื่อว่า Island Institute เป็นกลุ่มที่มุ่งอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพทางทะเล และสภาพธรรมชาติของเกาะต่างๆ ที่อยู่ในเขตอ่าวเมน (Gulf of Maine) ซึ่งครอบคลุมพื้นที่เกาะและชายฝั่งในเขตแอตแลนติก ครอบคลุมเกาะที่เป็นของสหรัฐอเมริกาและแคนาดา Island Institute ได้สร้างเว็บไซต์ที่เชื่อมโยงกับเว็บไซต์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสภาพการดำเนินชีวิตของเกาะต่างๆในเขตอ่าวเมนนี้ มีการรวมเว็บไซต์ของโรงเรียนที่อยู่ในเขตพื้นที่ เว็บไซต์ของชุมชนต่างๆในพื้นที่ และเว็บไซต์ที่พยากรณ์อากาศของพื้นที่ในเขตอ่าวเมน ทั้งยังมีการดำเนินการที่จะพัฒนารูปแบบที่จะช่วยการแก้ปัญหาและสอดคล้องกับความต้องการทางวัฒนธรรม และสภาพธรรมชาติของสภาพชุมชนบริเวณชายฝั่ง ตลอดไปถึงการสร้างโอกาส ให้มีการพูดคุยกันเพื่อร่วมรับผิดชอบต่อทรัพยากรธรรมชาติ และช่วยให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน องค์กรนี้ให้ทุนสนับสนุนให้ผู้ที่จะระดับปริญญาแล้วมาทำงานหรือทำการวิจัยในบริเวณเกาะของเมน หรือบริเวณชุมชนห่างไกลที่อยู่ชายฝั่ง โดยที่มุ่งให้ผู้ได้รับทุนสนับสนุนได้ทำงานโครงการที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน มุ่งช่วยให้มีการวิจัยระดับท้องถิ่น มีการดำเนินการโครงการที่เอื้อต่อการศึกษาและเทคโนโลยี และพยายามให้ท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมจัดการด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เศรษฐกิจและแหล่งข้อมูลทางทรัพยากรต่างๆ ทั้งพยายามจัดหาให้ผู้สนใจได้เข้าไปร่วมทำงานในโรงเรียน ห้องสมุด หรือไปร่วมจัดโปรแกรมการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ (<http://www.islandinstitute.org/education.asp>)

องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้สร้างเครือข่ายเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ประเทศเล็ก ๆ ที่เป็นเกาะ โดยมีแนวคิดที่ว่า บรรดาเกาะเล็กล้วนพบปัญหา ไม่ว่าจะเป็นเพราะขนาดเล็ก หรือเพราะการที่พื้นที่ต้องแยกออกไปโดดเดี่ยว เกาะที่มีสภาพเป็นประเทศเล็กมีอยู่ทั่วโลก ขณะนี้บรรดาเกาะเหล่านี้ มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มพิเศษในสังคมโลก ยูเนสโกได้สร้างเครือข่ายการสื่อสารเชื่อมต่อระหว่างเกาะต่างๆ โดยเริ่มในช่วงต้นปี ค.ศ. 2002 โดยเลือกพื้นที่ประเทศเกาะ 1 ประเทศ ในแต่ละภูมิภาคของ 3 ภูมิภาค คือ St.Kitts and Nevis ในแถบแคริบเบียน (Caribbean) Seychelles ในมหาสมุทรอินเดีย และ Palau ในเขตมหาสมุทรแปซิฟิก โดยให้มีการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ผ่านทางการประชุมเชิงปฏิบัติการ การ

อภิปราย การสื่อสารข่าวทางวิทยุ จดหมายข่าว การจัดนิทรรศการและงานฉลองต่างๆ ของเกาะ งานได้ขยายขอบข่ายไป จนถึงระดับที่มีการนำเอาความคิดเห็นของเยาวชนในเกาะมาลงเว็บไซต์ มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกันในด้านต่างๆ มีการจัดทำเว็บไซต์ในหัวข้อ Small Islands Voice โดยมุ่งใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อเชื่อมต่อกะเล็กๆ ที่อยู่ใญ่ภูมิภาคที่ต่างกัน โดยแยกเป็นสองส่วน คือส่วนที่ให้กับคนทั่วไป และส่วนที่ให้สำหรับเยาวชน โดยมีความคาดหวังว่า จะช่วยให้ประเทศที่เป็นเกาะเล็กๆ ได้พัฒนา และสามารถข้ามพ้นอุปสรรคของการอยู่ในที่ห่างไกล และได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ก้าวทันกับยุคข่าวสารข้อมูลของโลกปัจจุบัน (<http://www.unesco.org/csi/smis/siv/sivindex.htm>)

นอกจากนี้ยังมีรูปแบบการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ โลกของอินเทอร์เน็ต ให้เป็นกระบอกเสียงของเยาวชนบนเกาะ เป็นที่รวบรวมความคิดเห็นกิจกรรมด้านต่างๆ และการมองอนาคตของเยาวชนชาวเกาะ รวมทั้งผลงานด้านการเขียนและงานศิลปะของเยาวชนเกาะที่ได้รับรางวัล (<http://www.unesco.org/csi/smis/siv/YoungIslanders/young.htm>)

หรือลักษณะเป็นที่แสดงประชาสัมพันธ์ผลงานของนักเรียน และจัดทำโครงการหรือจัดการเรียนการสอนผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ดังที่ครูเกรด 3 Wendy Litchfield และครูเกรด 4 และ 5 Roberta Deane ร่วมกันทำโครงการการสร้างแผนที่ Peaks Island กับนักเรียนของตนเองที่อยู่บนเกาะ โดยเริ่มจากการให้นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องการตีความแผนที่ สัดส่วน ลองติจูด ละติจูด และการสร้างลายเส้นแผนที่ โดยมีเป้าหมายที่จะเพิ่มพูนความรู้ของนักเรียน ในด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และให้นักเรียนมีความเข้าใจสภาพชุมชนของตนอย่างดี การสร้างแผนที่ นักเรียนใช้ GPS units หาสถานที่ แล้วนำมาสร้างเป็นแผนที่แสดงตำแหน่งของสถานที่นั้นๆ (<http://www.islandinstitute.org/education.asp?section=projects&subsection=26>)

ในรูปแบบการใช้เพื่อการศึกษาและการอนุรักษ์วัฒนธรรมในชุมชน โครงการด้านการศึกษาที่ไม่หวังผลกำไร โครงการหนึ่งได้จัดสร้างเว็บไซต์เพื่อโรงเรียนในเขตมหาสมุทรแปซิฟิก โดยเริ่มจากการประชุมของนักการศึกษาที่สนใจในด้านการศึกษา และการอนุรักษ์วัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง เพราะตระหนักถึงช่องว่างที่เกิดจากสภาพของการมุ่งอนุรักษ์ความรู้ด้านวัฒนธรรมและประเพณี กับสภาพเทคโนโลยีสมัยใหม่ของอินเทอร์เน็ตและคอมพิวเตอร์ ที่เข้ามาครอบงำสังคมสมัยใหม่ จึงพยายามหาทางเชื่อมต่อสภาพความรู้ทางวัฒนธรรมเข้ากับโลกอินเทอร์เน็ตและคอมพิวเตอร์ และมุ่งหวังให้เยาวชนสมัยใหม่เกิดแรงบันดาลใจที่จะสนใจทั้งเรื่องประเพณี วัฒนธรรมและเรื่องของคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต โดยเห็นว่าข้อมูลทางการศึกษาของพื้นที่นี้มีน้อย จึงมุ่งพัฒนาสาระที่เป็นเรื่องของพื้นที่ ที่เป็นเรื่องของมรดกทางวัฒนธรรมและทัศนคติของท้องถิ่น โดยเริ่มแรกจำกัดพื้นที่ เน้นที่หมู่เกาะฮาวาย ต่อไปจึงขยายขอบข่ายไปถึงเกาะแถบไมโครนีเซีย (Micronisia) และยังหวังจะครอบคลุมไปถึงพื้นที่

อื่นๆในแถบมหาสมุทรแปซิฟิก และคาดหวังว่าจะมีเว็บไซต์ทำนองเดียวกันในเขตแปซิฟิกให้มาเป็นเครือข่ายเชื่อมต่อกัน (<http://www.pacificworlds.com/homepage/about.cfm>)

จากข้อมูลดังกล่าวมา ได้สะท้อนแนวความคิดเกี่ยวกับโรงเรียนและชุมชนที่ต้องเกี่ยวเนื่องกัน โรงเรียนจะต้องมีสภาพ มีขอบเขต และลักษณะของการดำเนินการที่ร่วมและสอดคล้องกับชุมชน สังคมอย่างเป็นทางการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลกด้วย ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทำให้สามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษาทำให้ข้อจำกัดเกี่ยวกับระยะทาง ความห่างไกลกันดาร รวมทั้งข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ ไม่ได้เป็นปัญหาต่อการจัดการศึกษาอีกต่อไป การสร้างความเป็นเครือข่ายในโลกทางเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษา ทำให้สามารถจัดการศึกษา และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวาง ในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การเรียนทางไกล (Tele - Education) โรงเรียนเสมือน (Virtual School หรือ Cyber School) ทำให้เด็ก ๆ ผู้เรียนจะอยู่ที่ไหนก็สามารถเรียนรู้ได้ ทำให้โรงเรียนในยุคใหม่ซึ่งรวมทั้งโรงเรียนห่างไกล ในเกาะแก่งและแหล่งทุรกันดาร สามารถเรียนได้โดยไม่จำกัดสถานที่และเวลา เทคโนโลยีสารสนเทศที่นำมาพัฒนาการศึกษาจะทำให้การเรียนรู้ไม่มีขอบเขตจำกัด และสามารถทำให้เกิดประสิทธิผลยิ่งกว่าแต่ก่อน รวมทั้งสร้างความมีชีวิตชีวา สนุกสนานในการเรียนโดยครูไม่ได้ลดความสำคัญ ยังคงเป็นปัจจัยที่ยังสำคัญที่สุดตั่งแนวความคิดของ จอร์จ ลูคัส ผู้กำกับภาพยนตร์สตาร์วอร์สที่ว่า “เด็ก ๆ ไม่ใช่วัตถุดิบที่จะป้อนเข้าสู่สายพานเพื่อทำให้สำเร็จรูป แต่เด็ก ๆ จะงอกงามท่ามกลางผู้คน ปัจจัยสำคัญที่สุดในการศึกษาก็คือครู ไม่มีอะไรมาแทนครูได้ การสัมพันธ์เรียนรู้ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์นั้น เป็นพลังสำคัญสำหรับการงอกงามและเจริญเติบโตของเด็ก” นอกจากนี้ เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษาจะช่วยให้การศึกษาในโรงเรียนกันดารห่างไกล และในแต่ละภูมิภาคส่วนของสังคม ประเทศ และสังคมโลก สามารถร่วมเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเรียนรู้ให้กับเด็ก ๆ ผู้เรียน ทำให้ภาระหน้าที่ด้านการศึกษาได้ร่วมสร้างสรรค์มนุษยชาติ ซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้เคยแสดงทัศนะด้านนี้ไว้ว่า “เราต้องมุ่งสร้างการศึกษาให้เด็กของเราเป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์อารยธรรมของมนุษยชาติ อย่างองคคแต่สังคมไทยเท่านั้น เวลานี้เป็นโลกาภิวัตน์ ก็คือการทำที่มนุษย์ทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบ ในการแก้ปัญหาของโลกและสร้างสรรค์อารยธรรมของมนุษยชาติ...” (พรพิไล เลิศวิชา , 2544)

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คณะผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสในพื้นที่กันดารเสี่ยงภัย และงานวิจัยเกี่ยวกับการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ตลอดจนงานวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของชาวเล เกาะหลีเป๊ะ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2546) โดยคณะทำงาน ทั้งจาก ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ของจังหวัดที่เป็นพื้นที่นำร่อง ได้ทำงานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส ในระหว่างปี พ.ศ. 2543 - 2546 ในพื้นที่กัณฑ์การเสี่ยงภัยของ โรงเรียนนำร่องจำนวน 11 - 12 โรงเรียน ในพื้นที่ 11 - 12 จังหวัด โดยได้ทำการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส ในเรื่องต่างๆ ดังนี้

1. การวิจัยศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส เป็นการวิจัยเชิงพัฒนาที่มีการปรับปรุงแนวทางในการจัดการศึกษาให้เหมาะสมเป็นระยะๆ โดยมีจุดประสงค์สำคัญ เพื่อศึกษารูปแบบ/แนวทาง ในการจัดการศึกษา สำหรับเด็กด้อยโอกาส เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพ ลักษณะ แนวทาง ในการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับเด็กด้อยโอกาส ศึกษาแนวทางที่เหมาะสม ในการขยายผลการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส ศึกษาแนวทางที่เหมาะสม ในการขยายผลการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสและปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น ตลอดจนองค์ความรู้สำคัญที่ผู้เกี่ยวข้องได้รับ โดยได้ดำเนินการนำร่องใน 11 จังหวัด คือ จังหวัด เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน น่าน ขอนแก่น ศรีสะเกษ ตาก กาญจนบุรี ระนอง นราธิวาส และสตูล ตั้งแต่สิงหาคม 2543 - เมษายน 2546 กระบวนการศึกษานี้เน้นการเก็บข้อมูลเชิงคุณลักษณะ โดยเก็บข้อมูลหลายๆ ช่วง หลายๆ ลักษณะ และจากหลายแหล่ง ทั้งเอกสารรายงาน การดำเนินการและผลการดำเนินการ การจัดนิทรรศการนำเสนอข้อมูล การดำเนินการและความก้าวหน้าในการดำเนินการ การติดตามผลการดำเนินงานในพื้นที่ การสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง และการนำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุม หลังจากนั้นนำข้อมูลจากหลายๆแหล่ง หลายช่วงเวลามา พิจารณาและตรวจสอบความสอดคล้องเชื่อมโยงกันของข้อมูล โดยใช้เทคนิคการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation Method) ผลการวิจัยได้ข้อสรุปเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. รูปแบบการดำเนินการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส การดำเนินการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส 2 ประเภท ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วยเด็กยากจนมากเป็นพิเศษ และเด็กชนกลุ่มน้อย ซึ่งมีเด็กชายและเด็กหญิง มีรูปแบบการดำเนินการ คือ 1) การจัดโรงเรียนพึ่งตนเอง 2) การจัดห้องเรียนเคลื่อนที่และห้องเรียนสาขา 3) การจัดการเรียนรู้ควบคู่การหารายได้ระหว่างเรียนและฝึกทักษะอาชีพ 4) การจัดระบบข้อมูลพื้นฐานเพื่อการวางแผน ส่งเสริม สนับสนุนที่เหมาะสม 5) การจัดการเรียนรู้ควบคู่การเสริมประสบการณ์พัฒนาทักษะชีวิตและสุขภาพจิตที่ดี และ 6) การสนับสนุนปัจจัยจำเป็นที่เหมาะสม โดยมีจุดเน้นในการดำเนินการหลายประการ คือ

- (1) การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ โดยเน้นการหารายได้ระหว่างเรียน
- (2) การจัดให้มีทุนการศึกษาและปัจจัยสนับสนุน

(3) การแก้ปัญหาช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมให้เด็กมีความสุขในการเรียนรู้และได้รับการยอมรับจากเพื่อนนักเรียน

(4) การจัดให้มีกิจกรรมการเรียนรู้ในบ้านพักที่เสริมสร้างคุณลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์

(5) การให้ผู้เกี่ยวข้องร่วมกันส่งเสริมสนับสนุนทำงานอย่างต่อเนื่องและตระหนักถึงความสำคัญของการทำงานเพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืน

(6) การเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น

(7) การส่งเสริมสนับสนุนให้เรียนต่อในระดับสูงขึ้น

(8) การจัดทำระบบข้อมูลพื้นฐานเพื่อใช้ในการวางแผนและติดตามผลการทำงานอย่างตรงจุด

(9) การเรียนรู้เกษตรผสมผสานและบูรณาการเรียนรู้กับเนื้อหาสาระอื่น

(10) การเสริมประสบการณ์แปลกใหม่ให้เด็กด้วยโอกาส เช่น ทัศนศึกษา จัดค่าย ฝึกอาชีพ และการดูแลด้านสุขภาพจิต

(11) การใช้กิจกรรมสหกรณ์เพื่อให้เกิดการเรียนรู้คู่การสร้างรายได้

(12) การจัดให้มีห้องเรียนสาขาโดยมีโรงเรียนแม่ดูแลแนะนำช่วยเหลือ

(13) การจัดสรรงบประมาณเป็นพิเศษ เพื่อให้ให้นักเรียนมาเรียนโรงเรียน โดยไม่ออกกลางคัน

(14) การจัดการศึกษารูปแบบการเรียนร่วม

(15) การสร้างความเข้าใจแก่ผู้บริหาร คณะครู เพื่อการวางแผน กำหนดแนวทางการบริหารจัดการอย่างครบวงจร

(16) การระดมทุนการศึกษาจากภาครัฐและเอกชนร่วมช่วยเหลือเด็กด้วยโอกาส

2. หลักการทำงานจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้วยโอกาส หลักการทำงานมี 12 ประการ ดังนี้

(1) การพัฒนาเด็กอย่างรอบด้านในวันนี้ เพื่อการมีชีวิตที่ดีขึ้นในวันหน้า

(2) การเรียนรู้สิ่งที่มีความหมาย เรียนรู้เพื่อมีชีวิตอย่างมีความสุข และแก้ปัญหาความยากจน

(3) การใช้งบประมาณอย่างคุ้มค่า เพื่อการเรียนรู้และการมีงานทำ

(4) การจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้วยโอกาส ทุกฝ่ายต้องมีความเข้าใจร่วมกัน ร่วมวางแผน กำกับ ติดตามและช่วยเหลือเพื่อให้การทำงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

(5) เด็กทุกคนที่อยากเรียนต้องได้เรียน

(6) การจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้วยโอกาสเป็นภารกิจของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

- (7) การทำงานต้องตั้งอยู่บนฐานข้อมูล
- (8) การนำประสบการณ์เดิมมาใช้เป็นฐานในการวางแผนการทำงาน
- (9) การทำงานอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กันทำให้เกิดผลเป็นรูปธรรม
- (10) การเปิดโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพให้กับผู้ขาดโอกาสทางการศึกษา
- (11) การระดมสรรพกำลังเพื่อการพัฒนาเด็กด้อยโอกาส
- (12) การทำงานร่วมกันของทุกฝ่ายอย่างครบวงจร

3. ยุทธศาสตร์สำคัญของแต่ละจังหวัดที่ใช้ในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส

มีดังนี้

- (1) การจัดทำข้อมูลพื้นฐานเพื่อการทำงาน
- (2) การประสานความเข้าใจ ความร่วมมือกับทุกฝ่าย
- (3) การสนับสนุนปัจจัยพื้นฐานและการกระตุ้นให้อย่างคุ้มค่า งบประมาณขึ้น
- (4) การส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการระดมพลังจากทุกฝ่าย ทุกภาคส่วน
- (5) การจัดกิจกรรมเสริมเติมเต็มความรู้ ทักษะการทำงานพัฒนาตนเองและ

สุขภาพจิตที่ดี

- (6) การประสานโครงการให้เป็นเรื่องเดียวกัน
- (7) การติดตามประเมินผลเพื่อพัฒนาปรับปรุงงาน
- (8) การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เพื่อการเรียนรู้จากกันและกัน

4. ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส

ผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียน ครู และโรงเรียน จากการศึกษาวิจัยและพัฒนาในครั้งนี้

สรุปได้ดังนี้

- (1) นักเรียน ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง สามารถนำความรู้ไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน มีรายได้ระหว่างเรียน มีทักษะในการทำงาน ได้เรียนรู้ตามความถนัดและความ สนใจ รักการเรียน ไม่ขาดเรียน มีความสุขในการทำงาน มีความรู้และใช้ภาษาไทยได้อย่าง เหมาะสม มีความรู้การประกอบอาชีพ เห็นคุณค่าของการทำงาน มีความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นมากขึ้น
- (2) ครู มีการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ และได้มีการพัฒนาหลักสูตร เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับท้องถิ่น ทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะอาชีพการทำงาน มีการจัดการ เรียนการสอนแบบบูรณาการได้ดีขึ้น รู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลมากขึ้นและใช้เป็นฐานข้อมูลใน การจัดการเรียนรู้ที่เน้นการฝึกฝนทักษะการทำงาน มีการประยุกต์และปรับเปลี่ยนแนวทางการสอน อยู่ตลอดเวลา เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและชุมชนเข้ามา มีส่วนร่วม ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน

(3) โรงเรียน มีการพัฒนาหลักสูตร เพื่อให้สอดคล้องตามความถนัดของผู้เรียน มีการให้ชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ มีแนวทางในการระดมทรัพยากรจากทุกฝ่าย เพื่อการจัดการศึกษาให้กับเด็กด้อยโอกาส ทำให้ชุมชนพอใจในการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียน ตลอดจนเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับโรงเรียนที่สนใจและบุคคลทั่วไป นอกจากนี้ โรงเรียนมีแนวทางที่ชัดเจนในการจัดการศึกษามากขึ้น

5. ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องต่อการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส

จากการดำเนินการวิจัยรูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง มีความคิดเห็นต่อการดำเนินการวิจัยในทางที่ดี มีความพึงพอใจในแนวทางและแผนการดำเนินการ ตลอดจนตระหนักในประโยชน์ของการทำงาน สรุปได้ดังนี้

1) นักเรียน : มีความสุขในการเรียน บุคลิกดี ได้รับการดูแล มีความเป็นอยู่ที่ดี มีความพึงพอใจที่ได้เรียนในสิ่งที่ตนถนัด มีความสนใจและสนุกสนานในกิจกรรมที่ครูจัดให้อย่างหลากหลาย สามารถนำประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนรู้ในโรงเรียนนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และเป็นแนวทางในการประกอบวิชาชีพในอนาคตได้

2) ครู : มีความมั่นใจและภูมิใจในการทำงาน คิดว่าตนเองมีความรู้ และมีแผนจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับเด็กด้อยโอกาส สามารถจัดการเรียนรู้ตามความถนัดของเด็ก มีการดึงภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และสามารถจัดการศึกษาที่เด็กสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันต่อไปได้

3) ผู้บริหาร : ภูมิใจที่ได้ร่วมผลักดันงานและสามารถระดมทรัพยากรจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส มีการดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ผนึกกำลังและสร้างขวัญกำลังใจให้กับบุคลากรในโรงเรียนได้

4) ผู้ปกครองและบุคลากรในชุมชน : มีความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของโรงเรียน พร้อมให้การสนับสนุนและชื่นชมโรงเรียนที่เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีความภูมิใจที่ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้แก่ลูกหลานในชุมชน

5) ผู้รับผิดชอบระดับอำเภอ และระดับจังหวัด : เห็นความสำคัญของการศึกษา และส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษา เพื่อให้โอกาสพัฒนาเด็กด้อยโอกาส และขยายผลสู่โรงเรียนอื่นในรูปแบบเดียวกัน เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษา แก่นักเรียนด้อยโอกาสอย่างแท้จริง

6. แนวทางที่เหมาะสมในการขยายผล

1) การเลือกโรงเรียนขยายผลมี 2 ลักษณะ คือ การขยายผลการดำเนินการไปยังโรงเรียนในพื้นที่ที่มีเด็กด้อยโอกาสประเภทเดียวกัน และขยายผลโดยการนำแนวคิด แนวทางดำเนินไปปรับใช้ในการเรียนต่างๆที่สนใจ

2) ในการขยายผลนั้น ควรมีการประชาสัมพันธ์ผลงาน และมีการเชิญชวนหลังจากนั้น จึงรับสมัครโรงเรียนเครือข่ายเข้าร่วมดำเนินการ โดยเฉพาะพิจารณาโรงเรียนที่มีความสนใจและตั้งใจร่วมโครงการ จะเกิดผลต่อการทำงานมากกว่า

3) วิธีการเผยแพร่ผลงานอาจจะทำได้ โดยการจัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกันระหว่างโรงเรียนที่ดำเนินการอย่างเกิดผล (โรงเรียนพี่เก่า) และโรงเรียนขยายผล (โรงเรียนน้องใหม่) การจัดทำเอกสารบอกแนวทางในการทำงานของโรงเรียนและผลที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะการเขียนเป็น “กรณีศึกษา” ทำให้ครู ผู้บริหาร และผู้สนใจ เกิดความสนใจ และเห็นแนวทางในการทำงาน และการจัดประชุมสัมมนาและให้โรงเรียนต้นแบบขยายผลการดำเนินการให้โรงเรียนที่สนใจได้ทราบ

7. ปัญหาอุปสรรค ในการดำเนินงาน มี 3 ด้าน ดังนี้

7.1 ด้านบุคลากร

1) บุคลากรส่วนหนึ่งขาดความรู้ ความเข้าใจ ขาดความตระหนักใน ความสำคัญในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส ทำให้การผลักดันส่งเสริมสนับสนุน ไม่เป็นไปตามเป้าหมาย

2) บุคลากรมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างบ่อย ทำให้การทำงานไม่ต่อเนื่อง

7.2 ด้านงบประมาณ

1) ขาดแคลนงบประมาณในการดำเนินการ / งบประมาณที่สนับสนุนไม่เพียงพอ ไม่สอดคล้องกับงานที่ต้องทำและการสนับสนุนปัจจัยพื้นฐานแก่เด็กด้อยโอกาส

2) ขาดความต่อเนื่องและขาดความชัดเจนในการติดต่อประสานงานด้าน งบประมาณ ระหว่างจังหวัด อำเภอและโรงเรียน

3) งบประมาณที่ได้รับจัดสรรไม่สอดคล้องกับจุดประสงค์ของโครงการ ทำให้เกิดการสูญเปล่า

7.3 ด้านการบริหารจัดการ

1) การนิเทศ ติดตามไม่ต่อเนื่อง อันเป็นผลมาจากสภาพพื้นที่ที่ทุรกันดาร

2) การประสานงานทำความเข้าใจระหว่างหน่วยงานระดับโรงเรียน อำเภอ และจังหวัดในเรื่องการจัดสรรงบประมาณและการติดตามผลไม่ต่อเนื่องกัน

3) การจัดระบบข้อมูลยังไม่เป็นระบบ ทำให้ขาดข้อมูลในการวางแผนและตัดสินใจ

4) ขาดเครื่องมือในการติดต่อสื่อสาร ทำให้การประสานงานค่อนข้างล่าช้า

8. องค์ความรู้ที่ผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับ

องค์ความรู้ที่ครูและผู้บริหารได้เรียนรู้จากการดำเนินงานวิจัย มีประเด็นสำคัญ 3 ประเด็น ดังนี้

8.1 การจัดการเรียนรู้

1) การจัดการเรียนรู้ตามความถนัด ความสนใจของผู้เรียน ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข

2) การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ทำให้การเรียนรู้ได้ครอบคลุม และมีความหมายสำหรับผู้เรียน

8.2 การบริหารจัดการ

1) การบริหารจัดการควรวิธีการที่หลากหลาย ให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพค้อยโอกาสของเด็ก

2) การระดมความช่วยเหลือจากท้องถิ่นและชุมชน ช่วยให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ

3) การพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานจะทำให้เกิดผลในเชิงรูปธรรมอย่างชัดเจน

4) การใช้ฐานข้อมูลเด็กค้อยโอกาสในการทำงาน

8.3 ทักษะติดต่อการทำงานเกี่ยวกับเด็กค้อยโอกาส

1) ความสามัคคีในการทำงาน การทำงานเป็นทีม เป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้งานประสบความสำเร็จ

2) การจัดการศึกษาควรเป็นไปเพื่อโอกาสและความเท่าเทียมกัน

3) การจัดการศึกษาต้องให้ความสำคัญแก่วัฒนธรรม อาชีพ และให้มีรายได้คู่กับการเรียน

4) การให้เด็กมีอาชีพ นอกจากหารายได้ระหว่างเรียนแล้ว ยังเป็นการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

2. การวิจัยศึกษารูปแบบ / แนวทางในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กค้อยโอกาสในพื้นที่กั้นดารเสี่ยงภัย โดยศึกษาวิจัยเชิงพัฒนาในโรงเรียนนำร่อง ใน 12 จังหวัดนำร่อง โดยเพิ่มจังหวัดมุกดาหารอีกหนึ่งจังหวัด ดำเนินการร่วมกับส่วนกลางและจังหวัด

นำร่อง โดยส่วนกลางเตรียมการวิจัย กรอบแนวคิดในการวิจัย สร้างความเข้าใจร่วมกันในการดำเนินการวิจัยแก่ผู้บริหาร ครู ผู้เกี่ยวข้อง มีความมุ่งมั่นดำเนินการ เห็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร ออกแบบหัวข้อการเรียนรู้ และนำหลักสูตรสู่ห้องเรียน มีการดำเนินการให้โรงเรียนดำเนินการวิจัยอย่างเกิดผล โดยมีการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นระยะ ถึง 3 ครั้ง ติดตามผลการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เก็บข้อมูลวิจัยอย่างหลากหลาย เผยแพร่ผลการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรและสรุปแบบการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กด้วยโอกาสในโรงเรียนในพื้นที่กันดารเสี่ยงภัย ส่วนโรงเรียนนำร่องดำเนินกิจกรรมดังนี้ การวางแผนเก็บข้อมูล บริบทของนักเรียนและชุมชน การประมวลข้อมูล กลั่นกรอง และจัดทำหลักสูตรตามองค์ประกอบ การทำความเข้าใจแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง และประสานผู้ที่เกี่ยวข้องให้เข้ามาช่วยเหลือ การออกแบบหัวข้อการเรียนรู้จากข้อมูล บริบทของท้องถิ่นชุมชน การจัดการเรียนรู้อย่างบูรณาการ การประสานกับชุมชนให้มาช่วยเหลือ และการขยายผลหลักสูตรและแนวทางการจัดการเรียนรู้แก่ผู้อื่น ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. รูปแบบในการจัดการเรียนรู้สำคัญ ที่พบในการศึกษาครั้งนี้มี 6 แบบ ดังนี้
  - 1.1 รูปแบบการเรียนรู้อาชีพเพื่อหารายได้ระหว่างเรียน
  - 1.2 รูปแบบการเรียนรู้สู่โลกกว้าง
  - 1.3 รูปแบบการเรียนรู้เรื่องราวของชนเผ่าเพื่อการอยู่ร่วมกัน
  - 1.4 การเรียนรู้ภาษาเพื่อการสื่อสาร
  - 1.5 การเรียนรู้จากสื่อ/แหล่งเรียนรู้ที่จัดตั้งขึ้น
  - 1.6 การเรียนรู้เรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อตระหนักในคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยในแต่ละโรงเรียนอาจจัดรูปแบบการศึกษามากกว่า 1 รูปแบบ
2. จุดเด่นในการดำเนินการจัดการเรียนรู้ ดังนี้
  - 2.1 การตั้งชมรมเพื่อเรียนรู้อาชีพในชุมชน
  - 2.2 การเรียนรู้จากสื่อเทคโนโลยีเพื่อเรียนรู้สิ่งที่อยู่นอกชุมชน/เรียนรู้เรื่องราวในโลกกว้าง และการจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์
  - 2.3 การเรียนรู้เรื่องราวของชนเผ่าที่แตกต่างกัน เพื่อความเข้าใจที่ดีต่อกัน
  - 2.4 การจัดให้มีบ้านพัก เพื่อฝึกฝนการเรียนรู้วิถีชีวิตจากการอยู่บ้านพัก
  - 2.5 การเรียนรู้ชุมชนและบริบทรอบตัวอย่างลึกซึ้งก่อนออกแบบการเรียนรู้และการจัดการเรียนรู้
  - 2.6 เรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม อาชีพในท้องถิ่น
  - 2.7 เปิดโอกาสในภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ และระดมสรรพกำลังจากชุมชนช่วยทุกด้าน ทั้งด้านวิชาการ ปัจจัยและการออกแบบหัวข้อการเรียนรู้
  - 2.8 เรียนรู้เพื่อหารายได้ระหว่างเรียน

2.9 เชื่อมโยงการทำงานกับโครงการอื่น

2.10 เน้นเรียนรู้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารโดยการจัดกิจกรรมเสริม

2.11 จัดกิจกรรมพิเศษให้เด็กมาเรียน เช่น เยี่ยมบ้าน พัฒนาชีวิต จัดบ้านพัก
จัดสรรทุน จัดห้องเรียนเคลื่อนที่

2.12 แก้ปัญหาการขาดแคลนครู โดยจัดให้มีสื่อ/แหล่งเรียนรู้ และจัดการเรียน
แบบคละชั้น

2.13 เรียนรู้อาชีพและเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน

2.14 จัดภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมในโรงเรียน

2.15 จัดหัวข้อการเรียนรู้ที่แตกต่างกันตามระดับชั้น

2.16 ปรับเวลา เปิด-ปิด ภาคเรียน และเพิ่มเวลาเรียนในสัปดาห์

3. ลักษณะหัวข้อของการเรียนรู้

ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กด้อยโอกาสในพื้นที่
กันดารเสี่ยงภัยนั้น โรงเรียนนาร่องต่างๆ ได้ศึกษาข้อมูล เกี่ยวกับบริบทในท้องถิ่นและร่วม
กำหนดหลักสูตร ตลอดจนได้จัดให้มีหัวข้อการเรียนรู้ ซึ่งนำสู่การจัดการเรียนรู้อย่างบูรณาการใน
ห้องเรียน สำหรับหัวข้อการเรียนรู้ที่จัดขึ้น มีสิ่งที่น่าสนใจเกิดดังนี้

3.1 ออกแบบหัวข้อการเรียนรู้ในทุกชั้นเรียนเหมือนกันและใช้ในการจัดการ
เรียนรู้ทั้งปี

3.2 ออกแบบหัวข้อการเรียนรู้แตกต่างกันในแต่ละชั้นเรียน โดยในชั้นเรียน
เด็กเล็ก ๆ เน้นการเรียนรู้เรื่องราวรอบตัว ชั้นเรียนเด็กโตเน้นการเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
และอาชีพเพิ่มขึ้น โดยเน้นการพัฒนาอาชีพที่เป็นฐานการทำงานในอนาคต เช่น โรงเรียนบ้านเกาะ
สินไห จังหวัดระนอง นอกจากนี้ ยังจัดหัวข้อการเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้เรื่องราวรอบตัวใน
ชั้นเด็กเล็ก เรียนรู้อาชีพในชั้นเรียนเด็กโตขึ้น และเรียนรู้ตามถนัดและสนใจให้นักเรียนใน
ระดับมัธยมศึกษา ทั้งในลักษณะชมรมและการเรียนรู้วิชาชีพ

3.3 การออกแบบหัวข้อการเรียนรู้ ที่เน้นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นพิเศษ
โดยเฉพาะเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเกษตร

นอกจากนี้ยังพบว่า หัวข้อการเรียนรู้ที่ออกแบบนั้นจะมี 9 ลักษณะ คือ

3.3.1 หัวข้อการเรียนรู้เกี่ยวกับตัวเด็ก

3.3.2 หัวข้อการเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องโรงเรียน

3.3.3 หัวข้อการเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องชุมชน ทั้งศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและชีวิต

3.3.4 หัวข้อการเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ

3.3.5 หัวข้อการเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องการเรียนรู้โลกกว้างผ่านสื่อเทคโนโลยี

- 3.3.6 หัวข้อการเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องครอบครัว
- 3.3.7 หัวข้อการเรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นคนไทย
- 3.3.8 การเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจและทัศนคติที่ดี
- 3.3.9 หัวข้อการเรียนรู้เกี่ยวกับอาชีพที่เน้นการเกษตร

โดยเฉพาะหัวข้อการเรียนรู้เกี่ยวกับอาชีพที่เน้นการเกษตรนั้น พบว่าทุกโรงเรียนได้กำหนดขึ้น และเป็นหัวข้อที่ทุกโรงเรียนให้ความสำคัญเป็นพิเศษ

2. การศึกษารูปแบบในการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสในพื้นที่กั้นดารเสี่ยงภัย โดยได้ดำเนินการในจังหวัดน่าน 12 จังหวัด โดยเพิ่มจังหวัดมุกดาหารอีก 1 จังหวัด ผลการดำเนินการวิจัย สรุปได้ว่า รูปแบบการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสในพื้นที่กั้นดารเสี่ยงภัย ซึ่งหมายถึง สภาพ ลักษณะ และแนวทางในการส่งเสริมการจัดการศึกษาของโรงเรียนในพื้นที่กั้นดารเสี่ยงภัยให้มีความเข้มแข็งในการจัดการศึกษาตามแนวทางที่เหมาะสม เพื่อให้เด็กได้รับโอกาสเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ คือ เรียนรู้ด้วยความหมายใช้ได้จริงในชีวิต และโรงเรียนมีประสิทธิภาพในการจัดการศึกษานั้นสามารถดำเนินการตามกลุ่มเป้าหมาย 4 กลุ่ม คือ

1. รูปแบบการนิเทศ เพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่โรงเรียน ซึ่งพบว่า มีรูปแบบการนิเทศ 9 รูปแบบ คือ
  - 1.1 รูปแบบการนิเทศแบบตามไปดูและสร้างกำลังใจ
  - 1.2 รูปแบบการนิเทศเพื่อลดภาระงานสอนของรัฐ
  - 1.3 รูปแบบการนิเทศแบบพบกันทุกเดือน (นิเทศเกิน 10%)
  - 1.4 รูปแบบการนิเทศทางโทรศัพท์
  - 1.5 รูปแบบการนิเทศแบบเจาะลึก
  - 1.6 รูปแบบการนิเทศแบบครอบครัว
  - 1.7 รูปแบบการพัฒนา 7 ขั้นตอน
  - 1.8 รูปแบบการนิเทศเชิงรุก
  - 1.9 รูปแบบการนิเทศแบบพาครูทำ นำครูกิด
2. รูปแบบการขยายผลการดำเนินงานของโรงเรียนน่านซึ่งพบว่ามี 5 รูปแบบ คือ
  - 2.1 รูปแบบการเรียนรู้จากกันและกันแบบสัญจร
  - 2.2 รูปแบบการขยายผลแบบคู่ขนาน
  - 2.3 รูปแบบการเรียนรู้จากกันและกันจากชมรมพัฒนาวิทยากร
  - 2.4 รูปแบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากครูรุ่นพี่สู่ครูรุ่นน้อง
  - 2.5 รูปแบบการขยายผลสู่โรงเรียนขนาดเล็ก

3. รูปแบบการเพิ่มโอกาสทางการศึกษาโดยการจัดตั้งห้องเรียนเคลื่อนที่
4. รูปแบบการสร้างประสิทธิภาพในการทำงาน ซึ่งพบว่ามี 5 รูปแบบ คือ
  - 4.1 รูปแบบการพัฒนาแบบประสานสัมพันธ์
  - 4.2 รูปแบบการใช้กระบวนการ PDCA ในการพัฒนางาน
  - 4.3 รูปแบบการทำงานแบบเชื่อมโยงประสานกัน
  - 4.4 รูปแบบการตั้งกองทุนและสวัสดิการช่วยเหลือเด็ก
  - 4.5 รูปแบบการได้รับงบประมาณตามผลงาน

2. ผลที่เกิดขึ้น

ผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียนมี 5 ประการ ดังนี้

1) มีความรับผิดชอบ มีการวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ ทำงานอย่างสร้างสรรค์ สามีคคีในการทำงาน มีเจตคติที่ดีในการทำงาน เกิดความรักและห่วงใยทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นมากขึ้น

2) มีความรู้ความเข้าใจเรื่องราวในท้องถิ่นมากขึ้น และภาคภูมิใจในท้องถิ่นมากขึ้น มีความรู้เรื่องอาชีพและนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน และถ่ายทอดสู่ชุมชน

3) มีรายได้ระหว่างเรียน ทำให้ลดภาระของผู้ปกครอง

4) มีความกล้าคิด กล้าแสดงออก เอาใจใส่ในการเรียน มีความสุขในการเรียนรู้ และมั่นใจในตนเองมากขึ้น

5) มีทักษะในการแสวงหาความรู้จากสิ่งต่าง ๆ รอบตัว
ผลที่เกิดขึ้นกับครูนั้นมี 5 ประการ ดังนี้

1) เข้าใจในแนวทางในการจัดการเรียนรู้อย่างบูรณาการ และการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมากขึ้น

2) มีความเข้าใจนักเรียนมากขึ้น

3) มีความสัมพันธ์กับชุมชนมากขึ้น

4) มีความมั่นใจในการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ และประเมินผล
มากขึ้น

5) ใช้ข้อมูลเป็นฐานในการทำงานมากขึ้น

ส่วนผลที่เกิดขึ้นกับโรงเรียนมี 5 ประการ ดังนี้

1) เป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญของชุมชนและโรงเรียนอื่น

2) มีความสัมพันธ์กับชุมชนมากขึ้น และได้รับความร่วมมือจากชุมชนมากขึ้น

- 3) มีการจัดกระบวนการนิเทศภายในและการบริหารงานอย่างเป็นระบบ
- 4) ลดอัตราการออกกลางคัน
- 5) มีหลักสูตรที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

3. ความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้อง

ผู้เกี่ยวข้องมีความคิดเห็น ดังนี้

นักเรียน ส่วนมากมีความพึงพอใจในกิจกรรมที่ครูจัดให้ เพราะมีความรู้สึกรู้ว่าเป็นกิจกรรมหลากหลาย น่าสนใจ สนุกสนานกับการไปศึกษานอกสถานที่ ได้เรียนรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับการประกอบอาชีพต่าง ๆ เช่น การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ ที่สามารถนำไปหารายได้ และเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพในอนาคต ทำให้เกิดกระตือรือร้น และอยากมาโรงเรียนทุกวัน

ครู ส่วนมากมีความพึงพอใจ มีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสมากขึ้น ส่วนความภาคภูมิใจที่ได้ทำงานตามแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อเด็กและชุมชนอย่างแท้จริง ทำให้เกิดความมั่นใจในการปฏิบัติงาน มีสุขภาพจิตดีที่ได้จัดการเรียนการสอนหลายรูปแบบตามความคิดของตนเองที่สอดคล้องกับสภาพบริบทของชุมชน อีกทั้งยังได้ทำงานร่วมกับชุมชนในการจัดการศึกษาให้เด็กได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง สามารถประกอบอาชีพในชุมชนได้

ผู้บริหาร มีความพึงพอใจที่ได้แนวทางการบริหารการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส ได้แนวคิดในเชิงบริหารจัดการประสานงานกับชุมชนและองค์กรทุกฝ่ายให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้กับเด็ก ชุมชนได้ใกล้ชิดกับลูกหลานทำให้ความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ภายในโรงเรียนเองก็เกิดการกระจายอำนาจให้ครูได้ร่วมกันตัดสินใจในการจัดการศึกษา ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมและสามารถแก้ปัญหาความขาดแคลนครูได้ ทำให้ครูมีกำลังใจดีขึ้น อย่างไรก็ตามในแนวการปฏิบัตินั้น ผู้บริหารประสบผลสำเร็จได้จะต้องเป็นผู้นำทางความคิด และพัฒนาการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

ผู้ปกครองและบุคลากรในชุมชน ส่วนมากพึงพอใจที่โรงเรียนจัดการศึกษาให้ลูกหลานได้มีทักษะการทำงาน ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีความรับผิดชอบ สามารถหารายได้ในเวลาเรียนแบ่งเบาภาระของผู้ปกครอง พึ่งพาตนเองได้ กิจกรรมเหล่านี้ทำให้เด็กกระตือรือร้น ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน และอยากมาโรงเรียน ผู้ปกครอง บุคลากรในชุมชนรู้สึกชื่นชมต่อการปฏิบัติงานของครู และภาคภูมิใจที่มีโอกาสเป็นส่วนหนึ่งที่ร่วมจัดการศึกษาให้กับลูกหลาน และมีความยินดีที่จะเข้ามาช่วยเหลือและให้ความร่วมมือกับโรงเรียนตลอดเวลา

ผู้รับผิดชอบระดับอำเภอและระดับจังหวัด ส่วนมากเห็นว่าการจัดการศึกษาแบบนี้ทำให้เห็นการบูรณาการที่ชัดเจนหลากหลาย ใครูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อย

- 3) มีการจัดกระบวนการนิเทศภายในและการบริหารงานอย่างเป็นระบบ
- 4) ลดอัตราการออกกลางคัน
- 5) มีหลักสูตรที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

3. ความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้อง

ผู้เกี่ยวข้องมีความคิดเห็น ดังนี้

นักเรียน ส่วนมากมีความพึงพอใจในกิจกรรมที่ครูจัดให้ เพราะมีความรู้สึกรู้ว่าเป็นกิจกรรมหลากหลาย น่าสนใจ สนุกสนานกับการไปศึกษานอกสถานที่ ได้เรียนรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับการประกอบอาชีพต่าง ๆ เช่น การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ ที่สามารถนำไปหารายได้ และเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพในอนาคต ทำให้เกิดกระตือรือร้น และอยากมาโรงเรียนทุกวัน

ครู ส่วนมากมีความพึงพอใจ มีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสมากขึ้น ส่วนความภาคภูมิใจที่ได้ทำงานตามแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อเด็กและชุมชนอย่างแท้จริง ทำให้เกิดความมั่นใจในการปฏิบัติงาน มีสุขภาพจิตดีที่ได้จัดการเรียนการสอนหลายรูปแบบตามความคิดของตนเองที่สอดคล้องกับสภาพบริบทของชุมชน อีกทั้งยังได้ทำงานร่วมกับชุมชนในการจัดการศึกษาให้เด็กได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง สามารถประกอบอาชีพในชุมชนได้

ผู้บริหาร มีความพึงพอใจที่ได้แนวทางการบริหารการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส ได้แนวคิดในเชิงบริหารจัดการประสานงานกับชุมชนและองค์กรทุกฝ่ายให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้กับเด็ก ชุมชนได้ใกล้ชิดกับลูกหลานทำให้ความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ภายในโรงเรียนเองก็เกิดการกระจายอำนาจให้ครูได้ร่วมกันตัดสินใจในการจัดการศึกษา ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมและสามารถแก้ปัญหาความขาดแคลนครูได้ ทำให้ครูมีกำลังใจดีขึ้น อย่างไรก็ตามในแนวการปฏิบัตินั้น ผู้บริหารประสบผลสำเร็จได้จะต้องเป็นผู้นำทางความคิด และพัฒนาการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

ผู้ปกครองและบุคลากรในชุมชน ส่วนมากพึงพอใจที่โรงเรียนจัดการศึกษาให้ลูกหลานได้มีทักษะการทำงาน ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีความรับผิดชอบ สามารถหารายได้ในเวลาเรียนแบ่งเบาภาระของผู้ปกครอง พึงพาดตนเองได้ กิจกรรมเหล่านี้ทำให้เด็กกระตือรือร้น ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน และอยากมาโรงเรียน ผู้ปกครอง บุคลากรในชุมชนรู้สึกชื่นชมต่อการปฏิบัติงานของครู และภาคภูมิใจที่มีโอกาสเป็นส่วนหนึ่งที่ร่วมจัดการศึกษาให้กับลูกหลาน และมีความยินดีที่จะเข้ามาช่วยเหลือและให้ความร่วมมือกับโรงเรียนตลอดเวลา

ผู้รับผิดชอบระดับอำเภอและระดับจังหวัด ส่วนมากเห็นว่าการจัดการศึกษาแบบนี้ทำให้เห็นการบูรณาการที่ชัดเจนหลากหลาย ใ้ครูรูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อย

โอกาสที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนและท้องถิ่น ระหว่างการทำงาน ได้เรียนรู้ ได้พัฒนางาน ได้เทคนิค แนวคิดใหม่ๆ อาทิเช่น เทคนิคการนิเทศแบบต่างๆ เทคนิค/แนวทางในการขยายผล เทคนิคการทำงานร่วมกับครู ผู้บริหาร โรงเรียนและชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์ต่อนักเรียนอย่างแท้จริง

4. ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการ

ข้อมูลปัญหาอุปสรรคที่สำคัญมี 4 ด้าน ดังนี้

1. ด้านบุคลากร

1) บุคลากรบางส่วนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส และขาดทักษะในการจัดการเรียนรู้ ทำให้ไม่เอาใจใส่ในกิจกรรมที่มอบหมายให้ทำ

2) บุคลากรเปลี่ยนแปลงบ่อย มีการย้ายทำให้การทำงานไม่ต่อเนื่อง

3) ขาดแคลนบุคลากร

4) บุคลากรขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

2. ด้านงบประมาณ

1) ขาดแคลนงบประมาณในการดำเนินการด้วยนางบประมาณที่จัดสรรไปใช้ในการอื่น

2) การบริหารจัดการเรื่องงบประมาณขาดความต่อเนื่องและชัดเจน

3. ด้านการบริหารจัดการ

1) ขาดแคลนงบประมาณในการดำเนินการด้วยนางบประมาณที่จัดสรรไปใช้ในการอื่น

2) การบริหารจัดการเรื่องงบประมาณขาดความต่อเนื่องและชัดเจน

3) การเก็บข้อมูลไม่เป็นระบบ

4) ความร่วมมือของชุมชน สถานประกอบการ และพ่อแม่ ผู้ปกครอง ในการสนับสนุนและร่วมจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กในโรงเรียน

ศรีศักดิ์ ไทยอารี และคณะ (2543) ได้ศึกษาสภาพการให้บริการการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสใน 5 ประเทศ คือ สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร บราซิล ฟิลิปปินส์ และออสเตรเลีย ผลการศึกษาพบว่า

1. เป้าหมายของการให้บริการ พบว่า ทุกประเทศให้ความสำคัญของเด็กด้อยโอกาสในบริบทของการศึกษาเหมือนกัน คือ เป็นเด็กที่ต้องการการศึกษาพิเศษกว่า เด็กปกติทั่วไป มีความชัดเจนทุกประเทศในเรื่องเด็กพิการ และมีกลุ่มเด็กที่อยู่ในความสนใจมากในแต่ละประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร สนใจเด็กที่มีปัญหาด้านพฤติกรรม บราซิล ฟิลิปปินส์ ด้านเด็ก

เร่ร้อน เด็กทำงาน ออสเตรเลียเน้นด้านเด็กชนกลุ่มน้อย อย่างไรก็ตาม ทุกประเทศจะมีบริการ
ครอบคลุมนักเรียนด้อยโอกาสกลุ่มอื่นๆ ด้วย

2. แนวคิดในการให้บริการ มีแนวคิดหลัก 4 ประการ คือ

2.1 ความเสมอภาคและบูรณาการ ซึ่งมุ่งเน้นสิทธิและความเท่าเทียมของเด็กทุกคนที่จะได้รับการศึกษา โดยเข้าสู่ระบบโรงเรียนให้มากที่สุด

2.2 คุณภาพของการศึกษา ซึ่งเน้นการเรียนรู้เพื่อชีวิต โดยต้องมีทั้งด้านวิชาการและด้านการดำรงชีวิตในสัดส่วนที่เหมาะสมกับสภาพและความต้องการของเด็กแต่ละกลุ่ม

2.3 การศึกษากับการพัฒนาเด็ก เน้นแนวคิดที่มองการศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนาศักยภาพส่วนบุคคลของเด็ก ให้สามารถมีอาชีพ พึ่งตนเอง และมีจิตสำนึก และมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาสังคม

2.4 เอกลักษณะทางวัฒนธรรม ซึ่งมีแนวคิดที่มุ่งเปิดโลกทัศน์ของเด็กให้เห็นคุณค่าของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละชาติ เผ่าพันธุ์ มีจิตสำนึกที่จะจรดลองเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมตนและยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมของผู้อื่นด้วย

3. ยุทธศาสตร์ในการให้บริการ มี 4 ยุทธศาสตร์ คือ

3.1 การสร้างสถานการณ์ที่เอื้อประโยชน์ต่อการให้บริการ ซึ่งประกอบด้วยการรวมพลังจากทุกส่วนในสังคม มีการกระจายอำนาจในการจัดการและการตัดสินใจลงไปสู่ชุมชนโรงเรียน เชื่อมโยงประสานงานระหว่างหน่วยงาน ภาครัฐ เอกชน ธุรกิจ และสถาบันวิชาการให้เกิดเครือข่ายการทำงานที่มีประสิทธิภาพ

3.2 ปรับกระบวนการให้บริการให้เกิดความยืดหยุ่น เพื่อสนองความต้องการที่หลากหลาย มีการผสมผสานหลายรูปแบบ ครบวงจร เข้าถึงตัวเด็ก โดยมีกลไกและกระบวนการที่สอดคล้องในทิศทางเดียวกัน

3.3 การผลักดันกลไกต่างๆ ทั้งกฎหมาย นโยบาย แผนงานในระดับชาติและท้องถิ่น ตลอดจนปรับทัศนคติ เสริมทักษะบุคลากรที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งหลักสูตร วิธีการสอนให้มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับเด็กกลุ่มเป้าหมาย

4. รูปแบบการให้บริการ มีความหลากหลายและแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมและความต้องการของเด็กด้อยโอกาส สามารถสรุปรูปแบบได้ 9 รูปแบบ คือ

4.1 การศึกษาในระบบ คือ ใช้ระบบโรงเรียนเป็นฐาน โดยใช้วิธีการต่างๆ ให้โรงเรียนมีศักยภาพเพียงพอที่จะรองรับความต้องการของเด็กกลุ่มนี้ เช่น เพิ่มงบประมาณด้านการศึกษาให้แก่โรงเรียน ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กเป็นรายบุคคล ปรับเปลี่ยนการศึกษาในโรงเรียนให้มีการยืดหยุ่นสามารถตอบสนองความต้องการเฉพาะ และการให้การศึกษเสริมเพื่อให้สามารถเรียนทันเด็กปกติได้

4.2 รูปแบบที่มุ่งเข้าถึงเด็กโดยตรง ไม่อาศัยโรงเรียนในระบบปกติ เช่น ตั้งโรงเรียนชุมชนในท้องถิ่น ซึ่งบริหารจัดการโดยชุมชนเอง เน้นรูปแบบการให้บริการเข้าถึงง่าย ดึงดูดเด็กมาใช้บริการ และการเข้าถึงตัวเด็ก โดยใช้วิธีเดินสอนในถิ่นทุรกันดาร หรือสอนแบบตัวต่อตัวเป็นต้น

4.3 การจัดตั้งสถาบันเฉพาะหรือโรงเรียนพิเศษ สำหรับกลุ่มที่ไม่สามารถเรียนรู้ได้ตามปกติและจำเป็นต้องมีกระบวนการพิเศษ

4.4 การผสมผสานรูปแบบหลายรูปแบบ เพื่อบริการที่เป็นองค์รวมครบวงจร

4.5 การคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการทำงาน โดยการจัดฝึกอาชีพที่เหมาะสมกับสถานการณ์ในท้องถิ่น เปิดโอกาสให้เด็กทำงานควบคู่กับการเรียน และใช้กระบวนการทำงานเป็นเครื่องมือให้เกิดการเรียนรู้เพื่อชีวิตของเด็กที่จำเป็นต้องหารายได้เพื่อตนเองและครอบครัว

4.6 การส่งเสริมให้เด็กมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และกระบวนการพัฒนาสังคม

4.7 การจัดบริการที่ตอบสนองต่อความต้องการพิเศษของเด็กชายหรือเด็กหญิง ซึ่งจำเป็นต้องแยกจากกันชัดเจน

4.8 โครงการเล็ก กะทัดรัด ง่าย และสอดคล้องต่อวิถีชีวิตของชุมชน

4.9 การพัฒนาองค์ความรู้และกระบวนการให้บริการ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยอาศัยการวิจัย ติดตามประเมินผล เพื่อพัฒนาให้ดีขึ้น จัดทำโครงการนำร่องเพื่อขยายผลระยะยาว และทดลองดำเนินงานในประเด็นพิเศษ ที่ยังไม่เคยดำเนินการมาก่อนหรือยังไม่แพร่หลาย

5. การติดตามประเมินผล

5.1 จากข้อมูลของทั้ง 5 ประเทศ ใช้แนวความคิดติดตามประเมินผลกับการพิจารณาโครงการหรือกิจกรรม เพื่อให้การสนับสนุน ติดตามให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผนงานอย่างมีประสิทธิภาพ ใช้พัฒนา ปรับปรุง สำหรับอนาคต รวมทั้งการขยายผลโครงการที่สำเร็จไปสู่แหล่งอื่นๆต่อไป

5.2 วิธีการที่ใช้ในการประเมินผล คือ การประเมินตนเอง การประเมินผลโดยบุคคลภายนอก การประเมินผลเป็นกลุ่มโครงการ การจัดทำกรณีศึกษา ตรวจสอบการบันทึกและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อการขยายผล

5.3 ปัจจัยที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง การจัดสรรทรัพยากร โดยเฉพาะ การกำหนดรูปแบบและวิธีการที่ชัดเจนและเหมาะสม และการมุ่งให้เป็นกระบวนการเรียนรู้ นอกเหนือไปจากการพิจารณาความสำเร็จและความล้มเหลว

บุญโชค สูดคิด (2542 อ้างถึงใน <http://www.thaiedresearch.org/result/info2.php?id=1145>) ได้ศึกษาความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในโรงเรียนกันดาร สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครศรีธรรมราช ในปีการศึกษา 2541 จำนวน 320 คน จากจำนวน 1,873 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในโรงเรียนกันดาร สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยภาพรวมและรายองค์ประกอบ อยู่ในระดับปานกลางทุกองค์ประกอบ ยกเว้น องค์ประกอบความรับผิดชอบ และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล อยู่ในระดับมาก

2. ข้าราชการครูในโรงเรียนกันดาร สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีระดับเงินเดือนต่างกัน มีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานโดยภาพรวมและองค์ประกอบความสำเร็จของงาน การได้รับการยอมรับนับถือ ลักษณะของงานที่ปฏิบัติ ความรับผิดชอบ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01 โดยข้าราชการครู ที่มีระดับเงินเดือนต่ำกว่าระดับ 6 ส่วนองค์ประกอบอื่นไม่แตกต่างกัน

3. ข้าราชการครูที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนกันดาร สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน โดยภาพรวมและรายองค์ประกอบ พบว่า องค์ประกอบความสำเร็จในการทำงาน การได้รับการยอมรับนับถือแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 องค์ประกอบลักษณะงานที่ปฏิบัติ ความรับผิดชอบ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01 องค์ประกอบลักษณะงานที่ปฏิบัติ ความรับผิดชอบ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 ส่วนองค์ประกอบอื่นไม่แตกต่างกัน โดยข้าราชการครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป มีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานมากกว่าข้าราชการครู ที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่ำกว่า 5 ปี ทั้งในภาพรวมและรายองค์ประกอบ และมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ควรยกระดับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในโรงเรียนกันดาร โดยรัฐบาลควรจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาท้องถิ่นกันดารในปัจจัยพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำดื่ม น้ำใช้ ตำนกงบประมาณควรปรับเงินเดือนและเบี้ยกันดารให้เหมาะสม

2. ผู้บังคับบัญชาทุกระดับชั้นควรให้ความสำคัญกับการยกระดับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานแก่บุคลากรในโรงเรียนกันดาร

3. ควรศึกษาสาเหตุปัญหาที่ทำให้ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในโรงเรียนกันดาร อยู่ในระดับปานกลาง โดยเฉพาะองค์ประกอบด้านเงินเดือน

เสรี บุญทอย (2542) ได้ศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดพังงา โดยศึกษาจากกลุ่มผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดพังงา ทั้งหมดจำนวน 175 คน ซึ่งดำรงตำแหน่ง ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการโรงเรียน หรือผู้รักษาการของโรงเรียน โดยใช้แบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า

1. ผู้บริหารโรงเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา โดยภาพรวมและรายด้าน การจัดการเรียนการสอนเด็กพิเศษเรียนร่วมกับเด็กปกติ การจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนประถมศึกษา ตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา การจัดการเรียนการสอนมอแกนศึกษา อยู่ในระดับมาก
2. ผู้บริหารโรงเรียนที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งผู้บริหารต่างกันและหน้าที่อยู่ในโรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน
3. ข้อเสนอแนะที่ได้จากการประมวลความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพังงา เกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กพิเศษ ควรจัดในโรงเรียนเฉพาะหรือแยกห้องเรียน ควรจัดอบรมครูทุกคนในโรงเรียน การจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนประถมศึกษา ตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ควรคำนึงถึงความพร้อมด้านบุคลากร อาคารสถานที่ และอุปกรณ์ การจัดการเรียนการสอนมอแกนศึกษา ควรประชาสัมพันธ์และทำอย่างมีแผน เป็นนโยบายของรัฐที่ทำอย่างจริงจังและต่อเนื่อง และมีข้อเสนอแนะดังนี้
  1. ควรกำหนดนโยบายให้ชัดเจน ปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อให้การปฏิบัติงานเห็นผลเป็นรูปธรรม เป็นที่ศรัทธาของประชาชน
  2. ควรประชาสัมพันธ์ให้ครู นักเรียน ผู้ปกครอง เข้าใจการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา
  3. ควรจัดอบรมครูให้มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียนการสอนตามความต้องการของโรงเรียน
  4. ควรจัดอัตรากำลังครูให้พอเพียง
  5. ควรจัดสรรงบประมาณด้านอาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ สนับสนุนนักเรียนให้ทัดเทียมกับโรงเรียนมัธยมของกรมสามัญศึกษา

6. ควรศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาของครูอาจารย์โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพังงา

7. ควรศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนในเขตการศึกษา 4

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาครู สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา (2544) ได้ดำเนินโครงการนำร่องโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้ด้วยกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ร่วมกับโรงเรียนสระยาไสสมวิทยา อำเภออุทงทอง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปีงบประมาณ 2543 เป็นต้นไป โดยมีแนวความคิดว่า การปฏิรูปการเรียนรู้เป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา และปัจจัยในการปฏิรูปการเรียนรู้ คือ การพัฒนาครู เพื่อให้ได้ครูดี ครูเก่ง ที่สามารถจัดกระบวนการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และได้นำวิธีการพัฒนาประสิทธิภาพของครูด้วยกระบวนการวิจัยพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (ARPD: Action Research Professional Development) มาประยุกต์ใช้ในการปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียนสระยาไสสมวิทยา โดยคาดหวังว่า เมื่อสิ้นสุดโครงการ โรงเรียนสระยาไสสมวิทยาจะเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้และเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่แท้จริง สามารถใช้เป็นรูปแบบของโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้ ให้กับโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กในพื้นที่ใกล้เคียงได้ โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1) ขั้นเตรียมการ ซึ่งเป็นขั้นสร้างความเข้าใจระหว่างผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติโครงการ รวมทั้งเสริมความรู้ทักษะด้านกระบวนการวิจัย กระบวนการเรียนรู้ นวัตกรรมการเรียนรู้ โดยการจัดประชุมและฝึกอบรม ซึ่งปรากฏผลว่าผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติงานเข้าใจวัตถุประสงค์โครงการ ยินดีให้ความร่วมมือ ได้รับความรู้เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และนวัตกรรมการเรียนรู้ตลอดจนมีทักษะนำไปใช้ในการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญได้อย่างดี เกิดวัฒนธรรมการทำงานเป็นทีม ร่วมมือระหว่างหน่วยงานผลิต / พัฒนาครูและหน่วยงานผู้ใช้ครู

2) ขั้นวางแผนการวิจัย มีการจัดตั้งคณะทำงานร่วม ศึกษาข้อมูลพื้นฐานทางโรงเรียน วิเคราะห์ปัญหาเชิงวิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน วิเคราะห์ปัญหาโดยกระบวนการ SWOT และจัดลำดับความต้องการในการปฏิรูปการเรียนรู้ ซึ่งพบว่าโรงเรียนขาดแคลนห้องปฏิบัติการ หอประชุม โรงอาหาร ขาดสื่อและงบประมาณสนับสนุนให้เกิดแหล่งเรียนรู้ อาจารย์ผู้สอนไม่เพียงพอ ภาระงานมาก ไม่มีเวลาพัฒนาตนเองด้านวิชาการ ขาดความรู้ที่จำเป็นในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้หลายสาขา ผู้เรียนขาดความกระตือรือร้นสนใจในการศึกษา ขาดจิตสำนึกด้านคุณธรรม จริยธรรมบางส่วน ผู้บริหารปรับย้ายบ่อย ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการพัฒนา ดำเนินการให้อาจารย์ผู้สอนสร้างแฟ้มปฏิบัติการสอน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โรงเรียนจัดทำแผนปฏิบัติการสำหรับใช้เป็นแนวปฏิบัติของบุคลากรใน

โรงเรียน กำหนดนโยบายด้านวิชาการ แนวทางพัฒนางานปฏิบัติการเรียนรู้ กำหนดมาตรฐานในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยมีรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ที่อาจารย์ผู้สอนเลือกใช้ให้เหมาะสมกับลักษณะสาระการเรียนรู้ดังต่อไปนี้คือ การเรียนรู้แบบบรรลุผล (Mastery Learning) การเรียนรู้โดยการค้นพบด้วยตนเอง (Discovery Learning) การเรียนรู้แบบเพื่อนช่วยเพื่อน (Buddy-System Learning) การเรียนรู้แบบนิรมิตวิทยา (Constructivism) การเรียนรู้แบบร่วมมือประสานใจ (Cooperative Learning) การเรียนรู้โดยสื่อประสม (Multi-media Learning) การเรียนรู้แบบโครงการ การเรียนรู้โดยใช้บทเรียนแบบโปรแกรม การเรียนรู้โดยใช้ชุดการเรียนการสอน และการเรียนรู้โดยใช้แหล่งวิชาการในชุมชน เป็นต้น

3) ขั้นปฏิบัติการ โดยผู้สอนนำเพิ่มปฏิบัติการสอนไปประยุกต์ใช้ตามสภาพที่เป็นจริง ให้บรรลุผลภายใต้คำปรึกษาของผู้เชี่ยวชาญ

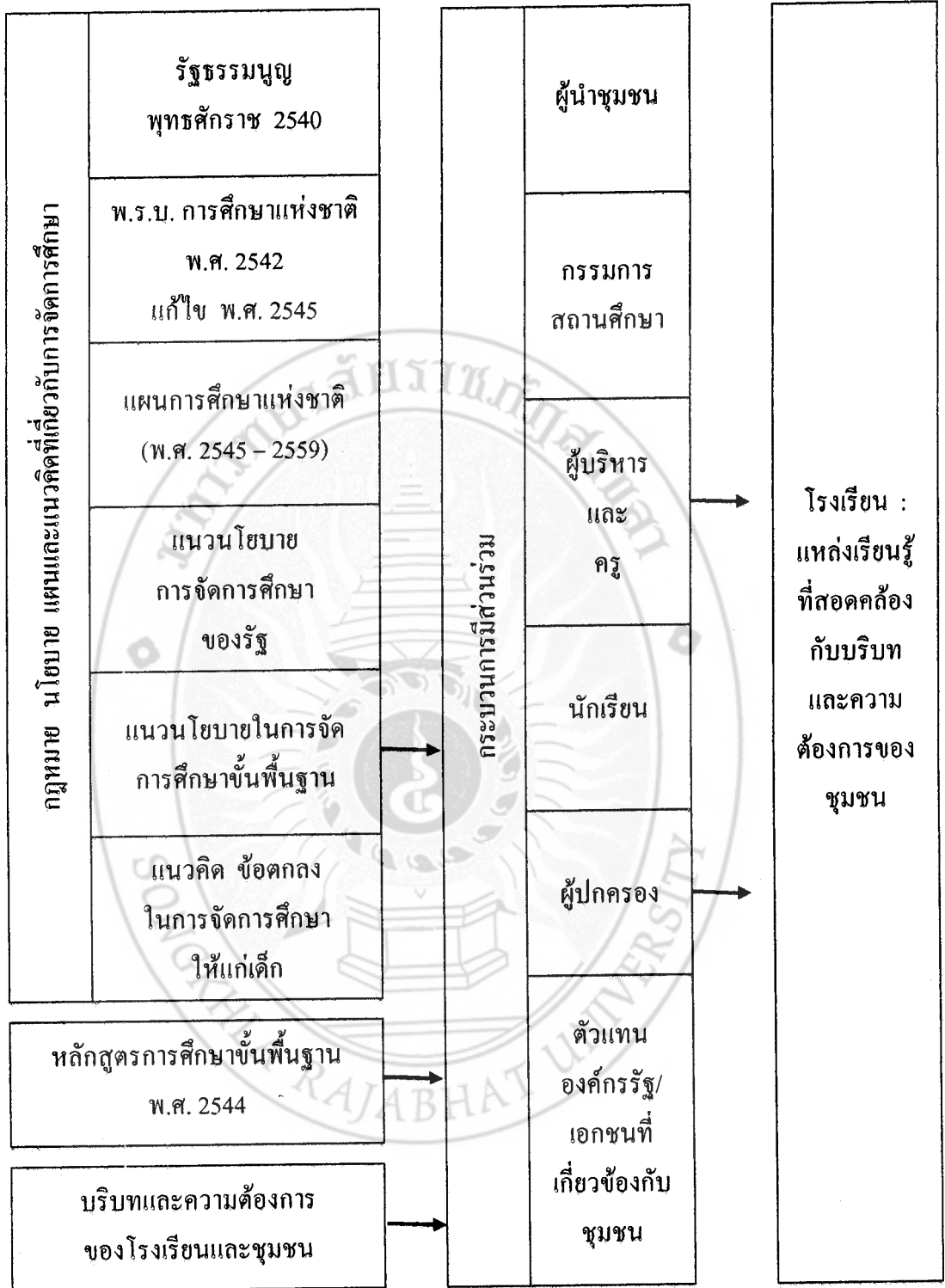
4) ขั้นตรวจสอบ โดยอาจารย์ผู้สอนประจำรายวิชา นำเพิ่มปฏิบัติการสอน ที่นำมาใช้แล้ว ไปปรับปรุงแล้วนำไปทดลองจริง

5) ขั้นปรับปรุงและสาริต โดยให้ผู้สอนปรับปรุงเพิ่มปฏิบัติการสอนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น สรุปผลและเผยแพร่ผลการวิจัย โดยผลการดำเนินการทำให้โรงเรียนสระยาไสยวิทยา เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้แบบต้นแบบของโรงเรียนปฏิบัติการเรียนรู้ให้แก่โรงเรียนใกล้เคียง

ทูลธรรม วรรณคำ และคณะ (2543, อัดสำเนา) ได้ศึกษาการบริหารสถานศึกษา ขั้นพื้นฐานที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืน เขตการศึกษา 12 โดยยึดองค์ประกอบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 6 ด้าน คือ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ ด้านอาคารสถานที่ ด้านกิจการนักเรียน และด้านความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง ฝ่ายสถานศึกษาจึงประกอบด้วย ผู้บริหารและครูกับฝ่ายชุมชน ซึ่งประกอบด้วย กรรมการโรงเรียน ผู้ปกครองนักเรียน ประชาชนชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น รวม 694 คน พบว่า ความคิดเห็นฝ่ายครูและชุมชน เห็นว่าชุมชนควรมีส่วนร่วมทั้ง 6 ด้าน ในระดับมาก ได้แก่ ด้านอาคารสถานที่ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน ด้านกิจการนักเรียนและด้านวิชาการ ตามลำดับ และเห็นว่าแนวทางการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืนนั้น ควรเป็นการบริหารและพัฒนาโดยการบูรณาการ และให้เกิดพฤติกรรมความร่วมมือของผู้บริหาร ครู และชุมชน ตามองค์ประกอบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานทั้ง 6 ด้าน ที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วมด้านอาคารสถานที่ การมีส่วนร่วมด้านความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน การมีส่วนร่วมด้านกิจการนักเรียน การมีส่วนร่วมด้านวิชาการ การมีส่วนร่วมด้านงบประมาณ และการมีส่วนร่วมด้านบุคลากรตามลำดับ รวมทั้งสถานศึกษาจะต้องเกื้อกูลและพัฒนาชุมชนด้วย

พิสิษฐ์ เศวตวงศ์ญา (2543, อัดสำเนา) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาในเขตการศึกษา 8 โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง ที่ประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน กรรมการโรงเรียน ผู้ปกครอง นักเรียน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน ศิษย์เก่า และประชาชนในเขตการบริการของโรงเรียนในเขตการศึกษา 8 จำนวน 8 จังหวัดๆ ละ 15 โรงเรียนๆ ละ 7 คน รวมทั้งสิ้น 840 คน พบว่าประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนทั้งด้านการตัดสินใจ ด้านการปฏิบัติการ ด้านผลประโยชน์ ด้านประเมินผล ในระดับปานกลาง และมีความต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในอนาคตทุกด้านในระดับมาก โดยต้องการมีส่วนร่วมสูงสุดในด้านผลประโยชน์ รองลงมาอยู่ในระดับมากคือ กิจกรรมวัฒนธรรมประเพณี กิจกรรม นันทนาการ และกีฬาของชุมชน การให้บริการอาคารสถานที่และวัสดุครุภัณฑ์แก่ชุมชน ส่วนด้านที่ปัจจุบันประชาชนมีส่วนร่วมต่ำและต้องการมีส่วนร่วมต่ำสุดคือ ด้านการปฏิบัติการ ได้แก่ การกำหนดแผนการเรียนที่ หลากหลายทุกชั้นเรียน การทำสื่อทุกชั้นเรียน ส่วนด้านการตัดสินใจ ด้านประเมินผล อยู่ในระดับปานกลางในปัจจุบัน และต้องการเข้ามามีส่วนร่วมมากในอนาคต

จากข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้นำเสนอ จะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสในประเทศ ซึ่งมีหลายกลุ่ม หลายประเภท รวมถึงเด็กในท้องถิ่นห่างไกลในเกาะแก่งและแหล่งทุรกันดารด้วยนั้น ถือเป็นภารกิจแห่งรัฐ ที่จะต้องจัดการศึกษาให้ทั่วถึง เป็นธรรม และมีคุณภาพ รวมทั้งต้องจัดให้เด็กเหล่านี้มีสิทธิและโอกาสให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ และต้องส่งเสริมให้สามารถพัฒนาตามธรรมชาติอย่างเต็มศักยภาพ เพราะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า ความมั่นคง ความเข้มแข็งของชาติ ขึ้นอยู่กับความสามารถในการเรียนรู้ของประชาชนในชาตินั้นๆ ในการจัดการศึกษาของแต่ละประเทศแต่ละสังคม จึงได้มีการออกกฎหมาย แนวนโยบาย แผน รวมทั้งการยอมรับในข้อตกลงระหว่างประเทศในฐานะประเทศภาคีสมาชิก จะเป็นกรอบแนวทางในการจัดการศึกษาของประเทศ เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปในทิศทางและเป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง การที่โรงเรียนซึ่งเป็นสถานที่จัดการศึกษาจะสามารถดำเนินการจัดการศึกษาให้ได้คุณภาพและประสิทธิภาพนั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคล องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนในชุมชนนั้นๆ ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยการพิจารณาเชื่อมโยงจากข้อกำหนด ข้อตกลงในสังคม อันประกอบด้วย กฎหมาย นโยบาย แผน และข้อตกลงต่าง ๆ ตลอดจนหลักสูตรการศึกษา ที่ใช้เป็นกรอบแนวทางหรือหลักในการจัดการศึกษาและสภาพบริบท ความต้องการของชุมชน กับกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การร่วมพัฒนาโรงเรียนในชุมชนห่างไกลในเกาะแก่งและแหล่งทุรกันดารให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชน ดังภาพประกอบที่ 1

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย